

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

KIRSAL YERLEŞİMLERDE KORUMA
SORUNLARI: BAĞLAR BÖLGESİ ÖRNEĞİ
BERGAMA

Yüksel ALTUĞ

Ekim, 2016
İZMİR

**KIRSAL YERLEŞİMLERDE KORUMA
SORUNLARI: BAĞLAR BÖLGESİ ÖRNEĞİ
BERGAMA**

**Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi
Mimarlık Anabilim Dalı, Restorasyon Programı**

Yüksel ALTUĞ

**Ekim, 2016
İZMİR**

YÜKSEK LİSANS TEZİ SINAV SONUÇ FORMU

YÜKSEL ALTUĞ tarafından DOÇ.DR. MİNE TANAÇ ZEREN yönetiminde hazırlanan “KIRSAL YERLEŞİMLERDE KORUMA SORUNLARI: BAĞLAR BÖLGESİ ÖRNEĞİ-BERGAMA” başlıklı tez tarafımızdan okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

DOÇ. Dr. Mine TANAÇ ZEREN

Yönetici

Yrd. Doç. Dr. Yakup EJERCIO İW

Jüri Üyesi

Doç. Dr. Özgür Y. KARAMAN

Jüri Üyesi

Prof. Dr. E. İlknur CÖCEN

Müdür

Fen Bilimleri Enstitüsü

TEŞEKKÜR

Tez çalışmamda tüm iyi niyeti, eleştiri ve tavsiyeleri ile beni yönlendiren, bilgisi ve tecrübelerini sabrı ile birleştirip bana yol gösteren saygıdeğer danışmanım, Sayın Doç Dr. Mine TANAÇ ZEREN'e teşekkürü borç bilirim.

Saha çalışmalarında beni yalnız bırakmayan, kaynaklara ulaşmamda yardımcı olan merakıyla bana da adım attıran Akın Yasa'ya;

Her kararımın arkasında desteğini esirgemeyen aileme ve tüm zorluklara dayanmamı sağlayan Uzey'a sonsuz teşekkürler.

Yüksel ALTUĞ

KIRSAL YERLEŞİMLERDE KORUMA SORUNLARI: BAĞLAR BÖLGEŐİ ÖRNEĞİ-BERGAMA

ÖZ

Tarihsel süreçte uygarlıkların doğduğu ve günümüzde hala kazılar neticesinde tarihi daha da gerilere giden Anadolu’da, yerleşiminin sürekliliğiyle ön plana çıkan ender kentler vardır. İnsan hayatının devamı için gerekli tüm kaynakları içerisinde barındıran bu kentler üzerinde farklı kültürlerin bıraktığı izlerle şekillenmektedirler.

Bu çalışmada, Bergama ilçesinin birçok önemli değeri içerisinde barındıran çok katmanlı alanı içerisinde geri planda kalmış, ancak Bergama sosyal ve kültürel hayatının önemli bir parçası olan Kırsal Bağlar Bölgesi incelenerek koruma sorunları tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Koruma, kırsal yerleşme, Bergama, bağlar

CONSERVATION PROBLEMS IN RURAL SETTLEMENTS: THE CASE OF BAĞLAR REGION-BERGAMA

ABSTRACT

There are rare settlements in the Anatolia, that has known as by the sustainability spesifications while the new excavations continuous. The cities which shelter the entire sources inside to continuation of life are shaping with the different cultures.

Current thesis aims to identify relevant buildings, document them and try to offer solutions for conservation problems.

Keywords: Conservation, rural settlement, Bergama

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
YÜKSEK LİSANS TEZİ SINAV SONUÇ FORMU	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
ÖZ	iv
ABSTRACT.....	v
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	ix
TABLolar LİSTESİ.....	xii
BÖLÜM BİR – GİRİŞ	1
1.1 Çalışmanın Amacı	1
1.2 Çalışmanın Kapsamı	1
1.3 Çalışmanın Yöntemi.....	2
BÖLÜM İKİ – BERGAMA’NIN GENEL ÖZELLİKLERİ.....	3
2.1 Coğrafi Özellikleri.....	3
2.1.1 Coğrafi Konum	3
2.1.2 Yeryüzü Şekilleri	3
2.1.3 İklim ve Bitki Özellikleri.....	4
2.1.4 Ulaşım.....	5
2.2 Sosyal ve Ekonomik Yapısı	6
2.2.1 Nüfus.....	6
2.2.2 İdari Yapı	7
2.2.3 Eğitim Durumu	7
2.2.4 Ekonomik Yapı	8
2.3 Tarihsel Gelişim	9
2.3.1 Attalos Hanedanlığı	10
2.3.2 Roma Dönemi	11
2.3.3 Bizans Dönemi.....	13

2.3.4 Osmanlı Dönemi	13
2.3.5 Cumhuriyet Dönemi	17
2.4 Bergama'daki Koruma Planlama Çalışmaları.....	20

BÖLÜM ÜÇ – ÇALIŞMA ALANININ MEVCUT DURUMU VE FİZİKSEL ANALİZİ 26

3.1 Bergama Kenti İçerisinde Çalışma Alanının Tanımı	26
3.2 Ulaşım Analizi	27
3.3 Alan Kullanım Analizi	29
3.4 Akarsuların Bölgenin oluşumuna Etkisi	29

BÖLÜM DÖRT – ÇALIŞMA ALANINDA KONUMLANAN GELENEKSEL KONUT YAPILARININ MİMARİ ÖZELLİKLERİ..... 32

4.1 Parsel Düzeni	32
4.2 Plan Kurgusu.....	43
4.3 Taşıyıcı Sistem ve Malzeme	48
4.4 Cephe Kurgusu.....	51
4.5 Mimari Elemanlar.	51
4.5.1 Cephe Öğeleri	51
4.5.1.1 Giriş Tipleri ve Kapılar	51
4.5.1.2 Pencereleler	54
4.5.1.3 Çatı ve Saçaklar	56
4.5.1.4 Söveler	57
4.5.2 İç Mekan Öğeleri	58
4.5.2.1 Merdivenler	58
4.5.2.2 Merdivenler Küpeşte ve Korkulukları	59
4.5.2.3 Nişler	59

**BÖLÜM BEŞ – ALAN ÖZELİNDE TESPİT EDİLEN KORUMA
SORUNLARI VE SORUNLARA İLİŞKİN ÖNERİLER..... 61**

5.1 Koruma Sorunları.....	61
5.2 Çözüm Önerileri.....	62
5.2.1 Envanter Çalışması	62
5.2.2 Planlama Çalışması	63
5.2.3 Alanın Okunurluğunun Sağlanması	65
5.2.4 Yapı Ölçeğinde Koruma Önerileri	65
5.2.5 Sosyal ve Kültürel Sürdürülebilirlik	69
5.2.6 Yönetimsel ve Kurumsal olarak bölgenin sürdürülebilirliği.....	70

BÖLÜM ALTI – SONUÇLAR 72

KAYNAKLAR 73

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa

Şekil 2.1	Bergamanın coğrafi konumu.....	3
Şekil 2.2	Güneyden alana ve kente bakış	4
Şekil 2.3	Pergamon krallığı sınırları.....	11
Şekil 2.4	Roma dönemi su kemelleri	12
Şekil 2.5	Selçuklu minaresi	14
Şekil 2.6	Osmanlı arastası	15
Şekil 2.7	Selinos Deresi üzerindeki Ulucami köprüsü	15
Şekil 2.8	Selinos Deresi üzerindeki Tekkeboğazı ve Üçkemer köprüleri.....	16
Şekil 2.9	Bakırçay üzerindeki şeytan köprüsü	16
Şekil 2.10	1809 Pergamon haritası.....	17
Şekil 2.11	Cumhuriyet dönemi konutları.	18
Şekil 2.12	Bergama 1904 Yılı haritası	19
Şekil 2.13	Bergama 1911 yılı haritası	20
Şekil 2.14	1943 Bergama kent dokusu haritası	22
Şekil 2.15	Bergama sit alanları.....	25
Şekil 3.1	Bergama kenti ve çalışma alanı.....	26
Şekil 3.2	MSB harita genel komutanlığı hava fotoğrafı.....	27
Şekil 3.3	Şehir merkezinden çalışma alanına uzanan altı ana aks.....	28
Şekil 3.4	Bergama antik dönem haritası.....	30
Şekil 3.5	Cennet ayağı bölgesindeki çınar ağaçları.....	31
Şekil 4.1	Çalışma alanında yer alan yapılar	33
Şekil 4.2	Ana yoldan parseller ulaşım.....	34
Şekil 4.3	1911 Yılı haritası.....	35
Şekil 4.4	Ana akstan merkez arazilere doğru şekillenen çıkmaz sokaklar.....	36
Şekil 4.5	Sokak dokusu	36
Şekil 4.6	Parseldeki konumlanmasına göre konut tipleri	37
Şekil 4.7	Doluluk boşluk paftası	38
Şekil 4.8	Nitelik paftası	39
Şekil 4.9	Korunmuşluk paftası	40

Şekil 4.10	Basit onarım ile korunabilecek yapılar	41
Şekil 4.11	Strüktürel olarak problemlili	42
Şekil 4.12	Geleneksel Türk evi plan tipolojisi	44
Şekil 4.13	Sofasız plan kurgusuna sahip konutlarda merdiven örnekleri	45
Şekil 4.14	Sofasız plan kurgusuna sahip konutlarda merdiven örnekleri	46
Şekil 4.15	Yola cephe ceren konut örnekleri.....	46
Şekil 4.16	Yola cephe veren üst kat pencere düzeni	47
Şekil 4.17	Orta ve dış sofalı plan kurgusuna sahip konutların üst katları	47
Şekil 4.18	İncelenen yapılara ait taşıyıcı sistem ve malzeme tipleri.....	49
Şekil 4.19	C Tipi taşıyıcı sisteme örnek.....	50
Şekil 4.20	B Tipi taşıyıcı sisteme örnek.....	50
Şekil 4.21	Tip1 ve Tip 2 tipolojisine sahip yapılar.	51
Şekil 4.22	Yapı giriş örnekleri.	52
Şekil 4.23	Kapı tipi örnekleri.	53
Şekil 4.24	Giriş kapısı arkasında güvenlik için kullanılan dayamalar	53
Şekil 4.25	Mazgal pencere örnekleri.....	54
Şekil 4.26	Mazgal pencere örnekleri.....	55
Şekil 4.27	Pencere örnekleri.....	55
Şekil 4.28	Tuğla saçak Detayı.....	56
Şekil 4.29	Ahşap saçak ve tuğla saçak detayı.	57
Şekil 4.30	Söve örnekleri.	58
Şekil 4.31	Merdiven örnekleri.....	58
Şekil 4.32	Merdiven korkuluk, küpeşte ve baba örneği.	59
Şekil 4.33	Niş örneği.....	60
Şekil 5.1	Bilinçsiz uygulamalar.....	62
Şekil 5.2	Yeni çevre yolu güzergahı.	63
Şekil 5.3	İZBAN güzergahı.....	64
Şekil 5.4	Çevresel etkiler sebebiyle yıkılan yapı.	66
Şekil 5.5	Çevresel etkiler sebebiyle yıkılan yapı.	66
Şekil 5.6	Taban tuğlalarındaki deformasyon ve eksilmeler.	67
Şekil 5.7	İzinsiz uygulamalar ile niteliğini yitiren yapılar.	69
Şekil 5.8	Antik dönem lahitler.	70

TABLÖLAR LİSTESİ

Sayfa

Tablo 2.1	Bergama ilçesi öğrenci-öğretmen sayıları.....	6
Tablo 2.2	Bergama eğitim düzeyi	7
Tablo 4.1	Sövelerin yapı malzemelerine göre dağılımı.....	57

BÖLÜM BİR

GİRİŞ

1.1 Çalışmanın Amacı

İnsanlar çevresiyle birlikte form alıp geçmişin izleri ve kültürü ile biçimlenirler. Çağımızın koruma yaklaşımına göre, tarihi çevre olarak adlandırıp koruduğumuz kentsel, kırsal, tarihi ve arkeolojik sitler, bu zamana kadar yaşamış tüm toplumların yıllardır içinde ihtiyaçlarını gidermek için oluşturdukları alanları ifade eder. Bu alanlar bizden önceki toplumların yaşam tarzları hakkında bilgi vermenin yanında, onların kültürlerini tanımamıza, hiç yaşamadığımız zamanların mekan kavramını anlamamıza da olanak sağlar. Bu bağlamda, kendi alanının yazılı belgeleri olan bu alanları ve yapıları tespit ve tescil etmek, özgün yerleşimlere sahip çıkmak ve gelecek nesillere en doğru şekilde aktarmanın önemi oldukça büyüktür.

Bu tezin çalışma alanı olarak seçilen Bergama Bağlar Bölgesi, gerek tarihi bir yerleşim olması gerekse özgün bir mimari dokuya sahip olması nedeniyle korunması gereken bir yer olduğu düşünülmektedir. Bu bölgenin seçilmesinde, özgünlüğünü hala kaybetmemiş olmasının yanı sıra, yerleşim dokusu ve mimarisi hakkında daha önce hiç araştırma yapılmamış olması da rol oynamıştır. 2014 yılında UNESCO Dünya Kültür Mirası Listesi'ne giren Bergama'nın, "Çok Katmanlı Kültürel Peyzaj Alanı" olarak tescillenmesi, ancak Bağlar bölgesinin Kültürel peyzaj alanı dışında bırakılacak kadar bilinmiyor oluşu ve Bergama'nın arkeolojik değerlerinin gölgesinde kalması çalışmanın seçilmesindeki diğer etmenlerdendir.

1.2 Çalışmanın Kapsamı

Bu çalışma; ülkemizin en önemli arkeolojik alanlarına sahip Bergama ilçesinin, sosyal kültürel ve fiziksel olarak özgünlüğünü koruyan yerleşmelerinden biri olan Bağlar bölgesinin özgün yapı stoğunun bulunduğu alan olan, Kuzeyde Atatürk mahallesi, Güneyde ise Bakırçay'ın arasındaki bölgeyi konu almaktadır. Daha önce

bilimsel bir araştırmanın konusu olmamış, kaynak yetersizliği çekilen bölgede, elde edilen veriler sistematik biçimde bir araya getirilmiştir.

Çalışma kapsamında erişilme problemleri sebebiyle tüm yapılara ulaşmak mümkün olmamıştır. Kolay ulaşılabilir olması, genel tipolojik özellikler gösteren ve arazide tespit edilebilen on altı yapı seçilmiş ve bunlar üzerinden alan analiz edilmiştir.

1.3 Çalışmanın Yöntemi

Çalışmaya ilk olarak Literatür araştırmasıyla başlanmıştır. Bu bağlamda toplanan döküman ve materyaller incelenmiştir. Kent ve çalışma alanına ilişkin bilgi, belge ve görsellerin toplanması neticesinde ilgili araştırmalar yapılmıştır.

Şehrin antik dönemlerden günümüze dek olan gelişimi incelenmiş, çalışma alanının gelişimi gözlemlenmiştir. Kentin genel durumu ve yapısı irdelenerek çalışma alanı hakkında incelemeler yapılmıştır.

Çalışma Alanı içinde bulunan geleneksel konut örneklerinin mimari özellikleri parsel düzeni, plan kurgusu, taşıyıcı sistem ve cephe özellikleri üzerinden incelenmiş, ilgili fotoğraf ve çizimler ile anlatımı sağlanmıştır.

Çalışma alanında yapılan çalışmalar neticesinde elde edilen veriler ışığında koruma sorunları çevresel ve yapı bazında incelenmiş, korumaya ilişkin planlama ve uygulama önerileri geliştirilmiştir.

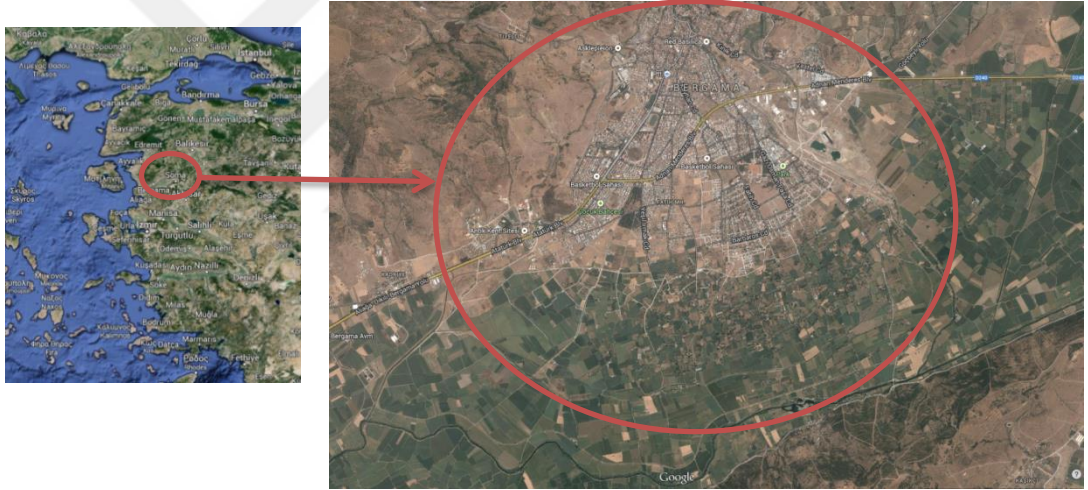
BÖLÜM İKİ

BERGAMA’NIN GENEL ÖZELLİKLERİ VE YERLEŞİMİN TARİHSEL SÜREÇTE GELİŞİMİ

2.1 Coğrafi Özellikleri

2.1.1 Coğrafi Konumu

Bergama İlçesi, Ege Bölgesi’nde yer alır ve İzmir İl’ine bağlıdır. İlçe İzmir İl’inin en kuzeyinde bulunmakta olup, il merkezine 103 kilometre uzaklıkta yer almaktadır. Bergama’nın yüz ölçümü 1688 km², rakımı 68 metredir. Kuzeyinde; Ayvalık, Gömeç, Burhaniye, İvrindi ilçeleri, Doğusunda; Soma ve Kınık İlçeleri, Güneyinde; Manisa İli ve Aliaga İlçesi, Batısında ise Dikili İlçesi bulunmaktadır.

Şekil 2.1 Bergama’nın coğrafi konumu (Google, 2014)

Çalışma alanı, Bergama’nın Güneyinde merkeze üç kilometre uzaklıkta yer almaktadır. Yaklaşık altı kilometre karelik geniş bir alanı kaplayan çalışma alanının Doğusunda Kestel deresi, güneyinde Bakırçay deresi doğal sınırlayıcılarıdır.

2.1.2 Yeryüzü Şekilleri

“Bergama’nın kuzeyinde MADRA (Pindasus) Dağları bulunur ve en yüksek tepesi 1388 m’dir. Kuzeybatıda 1051 m. yükseltili Geyikli Dağı, güney batısında 1144 m. yükseltili Yaylacık Dağı vardır. Daha sonra Bakırçay’a inilir ve Kaşıkçı Dağlarına

ulaşılır. Bu dağlara paralel Yund Dağları göze çarpar. Bakırçay vadisinde zincirleme tepeler Karadağ'a kadar uzanır. Bunlar Eğrigöl, Kalarga, Değirmen-tepe, Tatartepe, Baklatepe, Reistepe, Memelitepe, Yaylatepe ve Pamuktepe'dir.”(Eriş, 1979).

Bakırçayın kaynağı Balıkesir'in 30 km. güneyindeki Davullu dağlarından başlamaktadır. Madra ve Yund dağlarından gelip Bakırçay'a eklenen Gelenbe, Aksu, Yağcılı, Menteşe, İlya, Karadere, Kırkgeçit, Gümüş, Kestel, Bergama Sınır ve Sarırmak dereleri bulunur. Tüm ovayı besleyen 120 km uzunluğunda olan Bakırçay Ege Denizi'ne Çandarlı körfezinde dökülmektedir. Bakırçay'ın rejimi düzensizdir. Yaz sonuna kadar debisi düşen, kışın ise yükselen bir seyir izler. Bakırçay, Çandarlı Körfezinde küçük bir delta oluşturmuştur (Eriş, 1979). Bakırçay tarafından yüz yıllar içerisinde taşınan verimli toprağın oluşturduğu tarım alanındaki Bağlar Bölgesi, yaklaşık altı kilometre kare genişliğinde ve engebesiz bir yapıdadır.

Şekil 2.2 Güneyden alana bakış (Kişisel İletişim, Alman Arkeoloji Enstitüsü, 20 Aralık 2015)

2.1.3 İklim ve Bitki Örtüsü

“Bergama’da yazları sıcak ve kurak, kışları ılık ve yağışlı Akdeniz iklimi egemendir. Yaz ortalama sıcaklık 26, kış ortalama 6’dır. Kışın en yüksek sıcaklık

farkı 14, yaz sıcaklık farkı ise 15 dolayındadır. Gündüz-gece sıcaklık farkı 15-20 arasındadır. Rüzgarlar yaz ve kış kuzeyden yıldız, kuzeydoğudan poyraz, kuzeybatıdan karayel eser; lodos ve batı rüzgarları yağmur getirir. Yıllık yağış tutarı 600 mm'dir. Bazı yıllar 550 mm, bazı yıllar 800 mm'ye ulaşır. Yağmur suyu, toprağa 25-30 cm kadar sızar ve toprak 2-7 hafta arası nemliliğini saklar. Kar seyrek yağar, hava basıncı 760-800 mb. arasında olup, nemlilik oranı 69-90 dolayındadır“ (Peker, 1992).

Bergama bitki örtüsü yönünden Akdeniz ikliminin etkisi altındadır. Akdeniz bitkilerinin her türü bulunmaktadır. Uzun yıllardan beri süregelen yangın ve tarla açma nedenleriyle ormanların kalmadığı yerlerde, maki bitki varlığı gözlemlenmektedir. Bergama merkezinden 10 km uzaklıkta başlayan ve rakımı deniz seviyesinden 500 metre ile 1000 metre arasında değişen kozak yaylasında, kendiliğinden yetişmiş fıstık çamı ormanı bulunmaktadır. Çam fıstığı Kozak yöresinde yaşayan insanlar için oldukça önemli bir yere sahiptir. Bölge halkının önemli bir ekonomik kazancı olmakla birlikte, ileride yayla turizminde de ekonomiye katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bakırçay Ovası, Soma İlçesi yakınından başlayarak Çandarlı'ya kadar uzanır. “Ova uzunluğu 80 km. olup, genişliği Soma'da 4 km, Kınık'ta 15 km.yi bulur. Havzanın yüzölçümü 3200 km²'dir. Bunun 550 km²'si ova, 250 km²'si yamaç, 2400 km²'si ağaç ve maki alanıdır. Bergama'nın en ünlü ovaları Eğrigöl, Vakıflar, Bülbüllü ve Araplı ovalarıdır” (Eriş, 2003).

2.1.4 Ulaşım

İzmir Çanakkale karayolu üzerinde bulunan Bergama, İzmir'e 103 km, Çanakkale'ye 223 km, Balıkesir'e 112 km uzaklıktadır. Tüm illerden otobüs seferleri bulunmaktadır. Tren ile Manisa'nın Soma ilçesine oradan ise Bergama'ya karayolu ile ulaşılabilir. Bergama İlçesine bağlı olan, 6360 Sayılı kanun sonrası tüzel kişilikleri sona erip hukuken mahalleye dönüşen köylerden, rakımca yüksek kesimlerde olanlara, kış aylarında yoğun kar yağışı olması durumunda kısa süreli ulaşım problemleri yaşanılması dışında ulaşımında herhangi bir zorluk bulunmamakta ve her gün şehir merkezinde toplu taşıma ile seferler düzenlenmektedir.

Çalışma alanına ulaşım Kuzeyde kent merkezinden olmaktadır. Bölgenin kuzeyinde yer alan Fevzipaşa, Atatürk ve Fatih Mahallelerine hizmet veren toplu taşıma araçlarıyla bölgenin çeperine kadar ulaşılabilir. Ancak bölgenin içerisine kadar toplu taşıma bulunmamaktadır. Alana Güney yönünden, Yund dağı üzerinden ulaşılır. Bergama'ya bağlı Sindel köyünden Bakırçay geçilerek çalışma alanının doğu sınırına ulaşılır.

2.2 Sosyal ve Ekonomik Yapısı

2.2.1 Nüfus

Bergama ilçesi yüzölçümü bakımından İzmir'in 3. büyük ilçesidir. 114 köyü ve 5 Belde Belediyesi varken, 6360 sayılı yasa ile tümü mahalleye dönüştürülmüştür. Bergama İlçesinin toplam nüfusu 1980-1990 yılları arasında düzenli bir artış göstermiştir. 1997 yılındaki sayımlara göre nüfusu 1985 yılı değerinin altına düşmüş olsa da 2000 yılında yapılan genel nüfus sayımı neticesinde nüfusun tekrar artış gösterdiği anlaşılmaktadır. Son olarak 2014 yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt sistemi sonucunda ise nüfus 101.813 kişi olarak saptanmıştır.

İzmir iline bağlı bir ilçe olan Bergama, antik dönem uygarlık merkezlerinden birisidir. Antalya üniversitesi bünyesinde yapılan *“Türkiye’de İl Olması Uygun Olan İlçelerin Ahp Yöntemiyle Belirlenmesi”* adlı çalışmada, Bergama sahip olduğu kıstaslar bakımından Türkiye'nin en büyük ilçelerinden biri konumundadır.

Çalışma alanının tanımlandığı ayrı bir mahalle bulunmadığından ve bölgedeki yapıların ikinci konut olduğundan ve kalıcı ikametgahlar olmadığından nüfusu hakkında kesin bilgiye ulaşmak mümkün bulunmamaktadır. Ancak alanda yaklaşık olarak 300 konut bulunduğu varsayımıyla nüfusunun yaklaşık 1000 kişi olduğu düşünülebilir.

2.2.2 İdari Yapı

Kentin tam olarak ne zaman kurulduğu bilinmemekle birlikte, arkeolojik kazılarda tarih öncesi bulgulara rastlanmıştır. M.Ö. VII yüzyılda Akropol de sur duvarlarının inşa edildiği saptanmış olup, bu yıllarda kentleşmenin başladığı anlaşılmaktadır. (Eriş, 1979). “Bergama; Lidya, Frigya, Pers, Büyük İskender, Selevkos Krallığı, Bergama Krallık devri, Roma ve Bizans dönemlerini görmüştür. 1302 yılında Bizans egemenliği ortadan kalkmaya başlamış, Karesioğulları Beyliği idareyi ele almış, 1347 yılından hemen sonra ise Bergama Osmanlılar tarafından alınmıştır”(Eriş, 1979).

Bergama, 1337-1868 arası merkezi Balıkesir olan Karesi Sancağına bağlıdır. 1868-1877 arası ise merkezi Manisa olan Saruhan Sancağına bağlanmıştır. Daha sonra ise İzmir Sancağına bağlanmıştır. 19 Haziran 1919 tarihinde Yunanlılar tarafından işgal edilen kent, İzmir’in kurtuluşundan beş gün sonra 14 Eylül 1922 tarihinde de işgalden kurtulmuştur. Bu bağlamda, aralıksız olarak 2500 yıldır üzerinde yaşanan ender yerleşim yerlerinden birisi olan Bergama İlçesi’nin 6360 sayılı Bütün şehir yasası öncesinde, kendisine bağlı 114 köy, 18 Mahalle ve 5 Beldesi bulunmaktaydı. Yasa sonrası mahalleye dönüştürülen köy ve beldeler neticesinde, günümüzde Bergama’nın 137 mahallesi bulunmaktadır.

2.2.3 Eğitim Durumu

Tablo 2.1 Bergama ilçesi öğrenci-öğretmen sayıları (Bergama Ticaret Odası, 2015)

2014 YILI İTİBARIYLA ÖĞRENCİ SAYILARI				
	TEMEL EĞİTİM		ORTAÖĞRETİM	
	Kız	Erkek	Kız	Erkek
Merkez	3.923	4.407	2.428	2.594
Belde ve Köyler	1.656	1.653	111	182
Toplam	5.579	6.060	2.539	2.776
Genel Toplam	11.639		5.315	

Merkezdeki Öğretmen Sayısı	877
Belde ve Köylerdeki Öğretmen Sayısı	232
Toplam	1109

İlçenin eğitim durumuna bakıldığında, okuma yazma bilen kadınların oranının erkeklerden daha az olduğu görülmektedir. Özellikle 65 yaş üstü kadınlarda okuma yazma bilmeme oranının oldukça yüksek olduğu görülmektedir. İlçede okuma yazma oranı yüksek olsa da, yükseköğretim mezunlarının oranı oldukça düşüktür.

Tablo 2.2 Bergama eğitim düzeyi tablosu (TÜİK, 2015)

Yaş grubu	Cinsiyet	Okuma yazma bilmeyen	Okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen	İlkokul	İlköğretim	Ortaokul veya dengi	Lise veya dengi	Yüksekokul veya fakülte mezunu	Yüksek lisans mezunu	Doktora mezunu	Bilinmeyen	Toplam
'6-13'	Erkek	42	2.478	2.538		8					10	5.074
	Kadın	19	2.327	2.341		5					5	4.697
'14-17'	Erkek		34	102	1.431	1.431	9					3.007
	Kadın		43	65	1.323	1.279	13				1	2.724
'18-21'	Erkek	5	78	1	1.088	3	1.388	120			3	2.684
	Kadın	8	94		790	3	1.289	142			6	2.312
'22-24'	Erkek	6	58		783		739	454			9	2.049
	Kadın	20	84		676		544	583	3		5	1.915
'25-29'	Erkek	16	66	261	1.053	70	1.173	871	32		79	3.621
	Kadın	39	87	547	881	67	760	757	35	1	24	3.178
'30-34'	Erkek	25	59	945	761	394	989	675	30	3	28	3.909
	Kadın	30	94	1.544	424	265	741	589	36	6	15	3.744
'35-39'	Erkek	18	37	1.119	747	276	928	617	46	6	12	3.804
	Kadın	24	71	1.759	528	235	632	438	28	4	8	3.727
'40-44'	Erkek	10	42	1.321	866	367	675	477	28	7	11	3.804
	Kadın	37	88	2.029	607	300	431	281	20	10	20	3.821
'45-49'	Erkek	20	52	1.473	774	366	572	387	35	11	10	3.7
	Kadın	61	139	2.21	467	198	343	220	11	6	12	3.667
'50-54'	Erkek	32	109	1.828	527	315	524	327	20	7	11	3.698
	Kadın	78	251	2.531	282	138	292	122	3	4	10	3.691
'55-59'	Erkek	37	157	2.173	311	282	305	255	15	2	17	3.534
	Kadın	96	346	2.37	95	95	176	100	2		15	3.295
'60-64'	Erkek	52	182	1.918	136	154	148	145	7	1	10	2.751
	Kadın	171	421	2.101	34	63	81	55	2		6	2.934
'65 +'	Erkek	309	992	3.89	72	172	223	159	10	1	36	5.864
	Kadın	1.243	2.001	4.179	21	91	88	29	4	3	38	7.695
	Toplam	2.398	10.388	39.239	14.637	6.557	13.037	7.803	367	72	401	94.899

2.2.4 Ekonomik Yapı

Bergama ekonomisi ağırlıklı olarak tarıma dayalıdır. Zirai üretim açısından İzmir'in en gelişmiş ve zengin ilçesidir. İlçenin 45.396 hektarı Tarıma elverişli alanlarıdır. Kentin her anlamda kaderini değiştiren Bakırçay'ın verimli ovasında, tütün, pamuk, zeytin ve üzüm yetiştirilmektedir. Kozak yaylasında Çam fıstığı önemli bir gelir kaynağıdır. Son zamanlarda özellikle dağ köylerinde arıcılık giderek gelişmekte ve önemli bir geçim kaynağı haline gelmektedir. Ayrıca mantar üreticiliği önem kazanmış, tarıma dayalı sanayi de son yıllarda gelişme göstermektedir. (Bergama Ticaret Odası, 2015)

Bergama Ticaret Odasının 2015 Yılı Faaliyet Raporuna göre, İlçenin 14.242 hektarlık alanında ise hayvancılık yapılmaktadır. Günümüzde özellikle dağ köylerinde hayvancılık önemli bir geçim kaynağıdır. Yeraltı zenginlikleri olarak perlit rezervi, linyit, granit ve taş ocakları, altın madenleri, doğal kaplıcaları ve su kaynakları yönünden zengin bir bölgedir. Son dönemdeki UNESCO Dünya Kültür Mirası Listesinde yerini almasından sonra, turizm alanındaki gelişme gözle görülebilir bir şekilde artmakta olup, gelecek için önemli gelir kaynağı olacağı gözlemlenmektedir. Bu bağlamdaki gelişmeler, Butik otelcilik ve hizmet sektöründeki artış ile birlikte Bergama'daki tescilli yapı stoğunun değer kazanmasına ve yapı sahiplerinin koruma bilincine pozitif katkı sağlamıştır.

Çalışma alanında yaşayanlar kendi ihtiyaçları için kullandıkları küçük bahçelere sahiptirler. Günlük kullanabilecekleri mevsimlik sebzeleri yetiştirirler. Bunların dışında meyve ağaçları bulunur. Bu meyveleri satanlara rastlamak mümkündür. Kendi ihtiyaçları için kullandıkları bahçelerin dışında kalan büyük araziye ise ekonomik gelir elde ettikleri ürünler ekilir. Bunlar genellikle buğday, domates, mısır ayçiçeği, kavun, karpuz, marul gibi ürünlerden oluşmaktadır.

2.3 Tarihsel Gelişim

Kültür, mühendislik ve doğanın birlikte şekillendirdiği Bergama'da Antik dönem tapınaklar, su sistemleri, köprüler, tiyatrolar, tümülüsler, han, cami, ticarethane arasta ve geleneksel konutlar gibi sayısız anıtsal eser kentin çok katmanlı kültürel peyzajını oluşturmaktadır.

Kent iki bin yılı aşan tarihi sürecinde Hellenistik, Roma, Bizans ve Osmanlı dönemlerine ev sahipliği yapmıştır. Tüm bu kültürlerin entellektüel ve bilinçli tercihler ile şekillendirilmiş olduğu katmanlar, Bergama'yı medeniyetin öncü kentlerinden biri durumuna yükseltmektedir.

Bergama M.Ö. III. yüzyılda Asya ve Avrupa'yı birbirine bağlayan yolların merkezinde, Ortadoğu, Asya, Yunan ve Makedon kültürlerinin kaynaştığı Ege Bölgesi'nde kültürel, bilimsel ve politik bir merkez olarak yükselmeye başlamıştır.

“Müstahkem mevki, Kale anlamına gelen Pergamon ismi; Hellenistik Dönem öncesinden bu yana az bir değişikliğe uğrayarak günümüze değin gelmiştir. Kent yerleşkesinin ilk çekirdeğini oluşturan Kale Tepesi, 330 m yüksekliği ve çevresinden geçen derelerin açtığı vadiler ile erişilmez görüntü veren yüksek ve korunaklı bir konuma sahiptir. Kent bu nedenle güvenli bir kale ve müstahkem mevki olarak Helenistik Dönem öncesinde de yerleşime konu olmuştur. Ancak Pergamon kentinin kurulduğu Kale Tepesi'nde önceki uygarlıkların yapılarını kısmen veya tümüyle ortadan kaldırarak yeni baştan kentleşmeler üst üste yaşandığı için kentin ilk oluşum tarihi üzerine bize fikir verecek arkeolojik buluntu yoktur. Bölgenin tarihi tunç çağına kadar geri gitse de, Kale Tepesindeki en erken buluntu arkaik döneme aittir.” (Binan ve diğer., 2004)

Kale tepesinin bağlantı yollarının çalışma alanı içerisinde geçtiği, alanda bulunan kilometre taşları ve bölgenin akarsular tarafından şekillendirildiği düşünüldüğünde Çalışma Alanının da antik döneme kadar ulaştığını hatta antik dönemde sınırlarının belirlendiğini düşünülebilir.

2.3.1 Attalos Hanedanlığı

Büyük İskender'in M.Ö. 334 yılında, Granikos Nehri kıyısında Persleri yenmesi ile bütün Anadolu gibi Pergamon da Makedonya hükümdarlığı altına girdi. İskender, mağlup Pers ordu komutanının karısı Barsine ile ilişkisinden Herakles adında bir oğulları dünyaya geldi. Barsine ve Herakles güvenli bir kale olması nedeniyle İskender tarafından Pergamon'a yerleştirilmişlerdi. Barsine'nin IV. yüzyılın başlarında Athena Tapınağı'nı yaptırdığı ve vakfettiği Pergamon Akropolisi bu noktadan sonra tarih boyunca çok büyük kentleşme, yapılaşma ve kültür evrelerine ev sahipliği yapmıştır (Picón ve Hemingway, 2016).

Bir süre sonra Pergamon Krallığı Philetairos'un ailesinin (Attalos) Hanedanlığı altında (M.Ö. 280- M.Ö. 133) tüm Bakırçay Ovası'nda söz sahibi olan ve Ege'deki tüm kentlerle iyi ilişkiler içine olan bir konum elde etmiştir. Bu kentler ile Yunan Kentlerinin hamiliğini yapan bir Krallıktan öte, Pergamon antik dünyanın politik, kültürel ve bilimsel başkenti konumuna yükselmiştir (Bayatlı, 1950).

Şekil 2.3 Pergamon krallığı sınırları (Bergama Belediyesi, 2016)

2.3.2 Roma Dönemi

Attalos Hanedanlığının hüküm sürdüğü Hellenistik dönemde, Pergamon artık antik dünyanın kültürel başkenti haline gelmişti. M.Ö 133 yılında tartışmalı bir vasiyetle Tüm krallık toprakları son kral III. Attolos tarafından Roma topraklarına miras bırakılmıştı. III. Attolos'un arkasında gayri meşru çocuğu Aristonicus haricinde yasal bir varisi de bulunmamaktaydı ve Pergamon Krallığı Roma'ya katıldı (Bayatlı, 1950).

Kent Roma kontrolüne geçtikten sonra bile, sahip olduğu kendine has politik, ticari, kültürel ve coğrafi özellikler sebebiyle özerk yapıda kalmış ve uzun yıllar

Roma'nın Asya Eyaletlerinin başkentliğini yapmıştır. Kentin yerleşimi Roma İmparatorluk döneminde artan nüfus hareketine bağlı olarak Kale Dağına sığmamış ve aşağı şehre yayılmıştır. M.S. II. yy'de nüfusu 150 bine yükselen dönemin ana kentinde, Akropoldeki tiyatro ve tapınakların yanında, ovada da mimarlık teknolojisindeki gelişmelerin iyi örnekleri olan yapılar inşa etmiştir. Bunlar; Kızılavlu, yeni bir tiyatro, amfi tiyatro, stadion, su kemerleri, meydanlar ve yeni kutsal alanlardan oluşmaktadır. Akropoldeki yapıların bir kısmında bazı değişiklikler yapılarak işlevleri devam ettirilmiş, bazılarının yerine ise yeni yapılar inşa edilmiştir.

Şekil 2.4 Roma dönemi su kemerleri (Bergama Belediyesi, 2016)

M.S. II. Yüzyıl Pergamon krallığı için altın çağ günleridir. Bu günlerinde ardından, III. yüzyılda giderek daha kötü bir ekonomik ve siyasi durum kendini hissettirmiştir. Hristiyanlar ile girilen mücadele ve toplumdaki dini dönüşümün sancıları içinde tüm antik dönem kentlerinde olduğu gibi Bergama'da da sosyo-ekonomik gerilemeler artırmıştır. İçerde yaşanan sorunlar haricinde, III. yüzyılın ortalarından hemen sonra, yeni kent surlarının yapılmış olması, Krallık üzerinde dış tehditlerin de artmaya başladığının göstergesidir. Pergamon Akropolisi'ndeki Geç Roma dönemi duvar kalıntıları da olumsuz ekonomik ve siyasi durumu kanıtlar şekilde, inşaatın, zaman ve parasızlık baskısı altında yapıldığını göstermektedir. Bu duvarın yapımına yol açan acil sebebin, III. yüzyılın 60'lı yıllarında gelişen Goth saldırıları olduğu düşünülmektedir (Picón ve Hemingway, 2016).

2.3.2 Bizans Dönemi

Bergama, İncil'in son kitapçığı Vahiy'de bildirilen Batı Anadolu'daki ilk yedi kiliseden birine sahiptir. Hristiyanlığın resmi din olmasının ardından ise Kızıl Avlu olarak anılan antik dönem Serapion Tapınağı, Saint John Kilisesi'ne dönüştürülmüştür. Bugün bu kilisenin kalıntılarını Kızıl Avlu içinde görülebilmektedir. Bergama'nın Bizans dönemi, Batı Anadolu kentleri içinde en iyi araştırılan ve bilinen dönemdir.

2.3.3 Osmanlı Dönemi

XIII. yüzyılın sonlarında dönemin güçlü beylikleri arasında yer alan Karesi Beyliği'nin Batı Anadolu'daki Bizans şehirlerini ele geçirmeye başladığı bilinmektedir. Bergama merkezi Balıkesir olan beyliğin hakimiyetine girmiş ve XIV. yüzyılda Osmanlı topraklarına katılmıştır. Osmanlı döneminde kent dini inançlarına göre mahallelere bölünmüştür. Göç eden Müslüman Türk'ler için yeni mahalleler oluşmuş, Ticaret hayatının unsurları olan han, kervansaray, çarşı, imaretler ve hamamlarla zenginleştirilmiş ve fiziki yapısıyla gelişmiştir (Eriş, 1979).

Osmanlı döneminde mahallelerin oluşumunda dinin ve iskan politikalarının etkili olduğu görülmektedir. Osmanlı döneminde kent Müslüman ve gayrimüslim ayırımına dikkat edilerek mahallelere bölünmüştür (Gazez, 2011). Kent dokusunu biçimlendiren çıkmaz sokaklar 'yabancıların girişini engellediği gibi mahallede yaşayanların mahremiyet ve güvenliklerinin sağlanmasını da kolaylaştırmaktadır (Stewig, 1966). Bergama'da kimi çıkmaz sokakların başında, "mahalle kapısı" olarak adlandırılan çıkmaz sokağın girişini kapatan kapılara ait montaj izlerini görmek hala mümkündür.

Bergama'da 1834 yılında başlayan ve bir yıl aralıkla iki yıl süren veba salgını neticesinde sayısız insan kaybı yaşanmıştır. Birçok konut ve hatta bazı köyler tümünden boş kalmıştır (Gazez, 2011). Bu durum çalışma alanında da tespit edilen tamamen yok olmuş yapıların sebeplerinden biri olarak düşünülmektedir.

1844-1845 yıllarına ait Temettuat defterlerinden kent merkezinde 848 hane olduğu, bunların 598'i Müslümanlara, 230'u Rumlara, 20'si ise Ermenilere aitti (Gazez, 2011). Bu dönemde tarım alanlarının genişlemesi ve su kaynağına yakınlığı bakımından Çalışma Alanında yapılaşmanın arttığı düşünülmektedir.

Bergama'daki Türk devri mimarlık örneklerinin küçük bir alanda bulunan çeşitliliği, Türk devri yapılarının yoğunluğu Batı Anadolu'da kurulmuş, yoğun ticari hayatı olan önemli bir Türk yerleşimi olduğuna işaret etmektedir.

Şekil 2.5 Selçuklu minaresi (Bergama Belediyesi, 2016)

Bergama'daki diğer Türk dönemi eserlerine baktığımızda kamusal binaların şehir planlamasında etkin birer araç olarak kullanıldığını görmekteyiz. Kentteki sosyo-kültürel hayatın buluşma noktaları da olan bu yapılar arasında Bedesten, Arasta ve hanlar önemli bir yer tutmaktadır. Ticari hayatın şekillendiği bu alanlarda üretim ilişkileri Lonca Sistemi ile düzenlendiği için aynı zamanda birer denetleme ve usta yetiştirme mekânları idiler.

Kent merkezindeki yoğun anıtsal yapılaşmaya karşın çalışma alanında hiçbir anıtsal yapı tespit edilmemiştir. Birden çok parselin bulunduğu çıkmaz sokakların

sonunda oluşan küçük meydanlarda mescit olarak kullanılan yarı açık mekanlardan söz edilse de, bunlar basit birer sundurmadan öteye gidememiş çok fonksiyonlu ortak alanlardır.

Şekil 2.6 Osmanlı arastası (Bergama Belediyesi, 2016)

Antik Pergamon Akropolü ile güneyinde yer alan mahaleller arasındaki erişim antik dönemden günümüze değin Selinos Deresi üzerindeki köprüler ile sağlanmıştır. Antik dönemde inşa edilmelerine karşın, Bizans, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde, bakımdan geçirilen bu köprüler, farklı kültürel dönemlere tanık olmaları sebebi ile önemlidirler. Selinos Deresi üzerinde Güneyden Kuzeye doğru, sırasıyla, Üçkemer köprüsü, Çifte Tonozlar, Tabak köprü, Ulucami köprüsü ve Tekke Boğazı köprüsü bulunmaktadır. Ulucami köprüsü ile Tekke Boğazı Köprüsü arasında bulunan ancak 1842 yılındaki sel felaketinde yıkılan (Bayatlı, 1997) Kazancı köprüsünün ayak temelleri bugün iki yakada görülebilmektedir.

Şekil 2.7 Selinos deresi üzerindeki Ulucami köprüsü (Bergama Belediyesi, 2016)

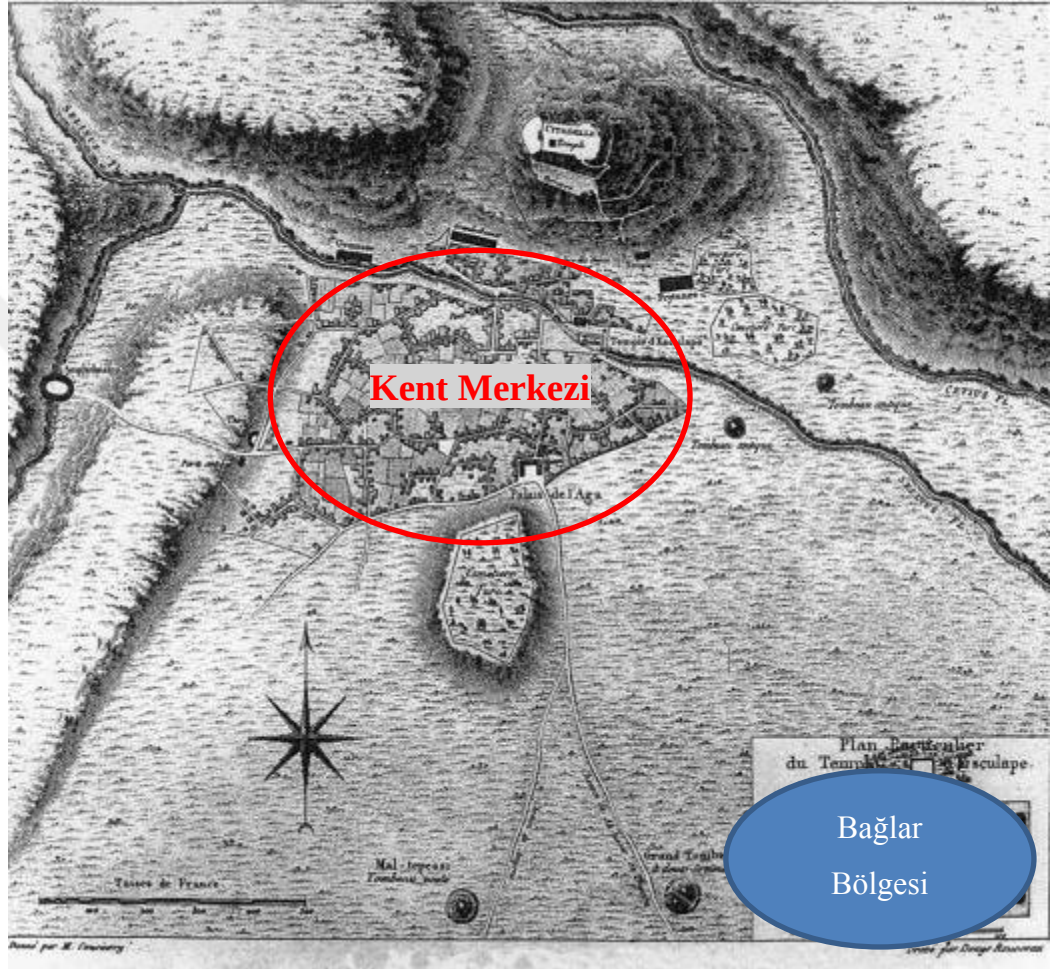
Şekil 2.8 Selinos deresi üzerindeki Tekkeboğazı köprüsü ve Üčkemer köprüsü (Bergama Belediyesi, 2016)

Bergama, Cumhuriyet dönemine kadarki tüm tarihi gelişiminde güneyindeki şehirlere ulaşımını çalışma alanı üzerinden geçen yollardan yapmıştır. Eski haritalardan görülebileceği üzere, Bergama'nın İzmir'e olan bağlantısı çalışma alanından geçen eski yoldan sağlanmaktaydı. Bu alanda Bakırçay'ı geçerek karşı kıyıya ulaşmayı sağlayan Şeytan Köprüsü ve İzmir köprüsü adında iki köprü bulunmaktaydı.

Şekil 2.9 Şeytan köprüsü (Kişisel İletişim, Alman Arkeoloji Enstitüsü(DAI), 20.Aralık.2015)

Antik dönemden beri kullanılan yol, Bergama'nın güneyindeki verimli ova toprağı üzerinde kurulu Bağlar Bölgesini önemli bir yer olarak kılmışken, Cumhuriyet döneminde yapılan İzmir-Bergama-Çanakkale yolu ile bölge bilinirliğini yitirmiştir.

Şekil 2.10 1809 yılı Pergamon haritası (Altertümer von Pergamon, 1913)

2.3.4 Cumhuriyet Dönemi

Bergama'nın sahip olduğu Osmanlı Dönemi kent dokusundaki yollar, meydanlar, anıtsal yapılar, kamu yapıları ve konutları Cumhuriyet Döneminde de aktif olarak işlevini sürdürmüş ve hala kullanılmaktadır. Bu geleneksel doku arasında gereksinim

doğrultusunda yer yer Cumhuriyet Dönemi kamu binaları ile konut yapıları inşa edilmiştir.

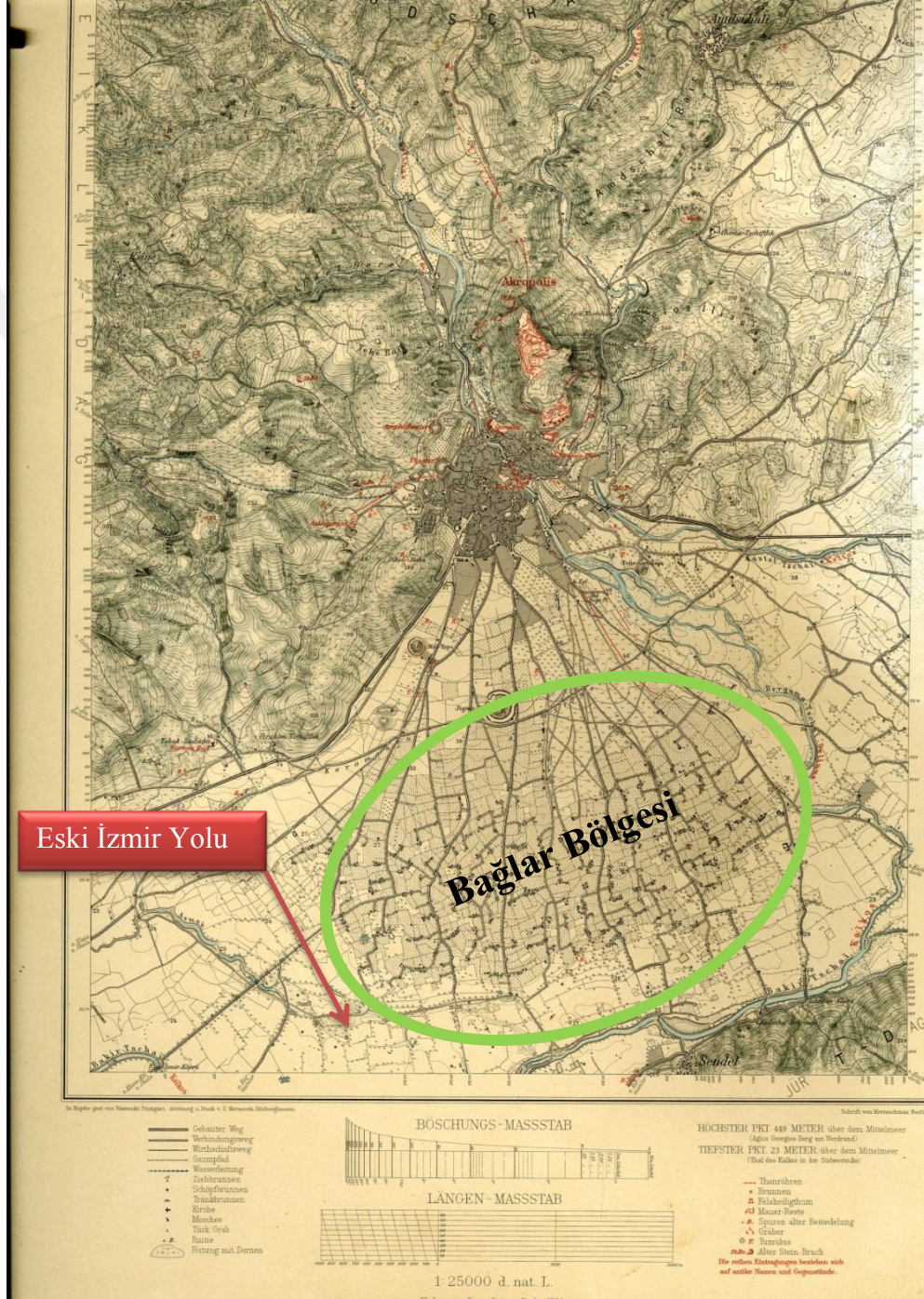
Seyyahların anlatımlarından, bu döneme dek Bergama'ya ulaşımın üç şekilde gerçekleştiği görülüyor. Birincisi Çalışma Alanından geçen Güneydoğu Kuzey Batı aksı, İkincisi Dikili Limanından deniz yolu ile gelenlerin kullandığı, Güneybatı – Kuzeydoğu Aksı, Üçüncüsü ise Kuzeyden Kozak Ormanları üzerinden ulaşılan karayolu. Çalışma alanında yapılan tespitler neticesinde, alanın araştırmacılar ve hatta Bergama'nın kendi vatandaşları tarafından bile bilinmiyor olmasının sebebi Cumhuriyet dönemindeki imar faaliyetleri olduğu görülmüştür. Antik dönemden bu yana şehre ulaşım aksı üzerinde bulunan Çalışma Alanı, Cumhuriyet dönemindeki yeni yollar ile bu işlevini kaybetmiş ve şehrin uzak bir bölgesinde kalmıştır.

Bergama, sahip olduğu zengin kültürel miras ve koruma alanında bilinçli kişilerin varlığı sayesinde Cumhuriyet Döneminde imar bakımından ele alınmıştır. Kent, 1940'lı yıllarda sahip olduğu kentsel dokunun arkeolojik alanlarla bir arada nasıl korunmasına ilişkin kentsel koruma ve planlama açısından önemli çalışmalar gerçekleştirmiştir. Çok katmanlı Bergama kentinde 1943 imar planı ile başlayan, 1968 imar planı ile devam eden planlama çalışmalarında, kentin kuzey ve kuzeybatısı arkeolojik alanlarla, kentin doğusunun da verimli tarım arazileri ile çevrelenmiş olması nedeniyle, yayılma alanı olarak kent güney ve güneybatı yönünde gelişmiştir (Binan ve diğer., 2004).

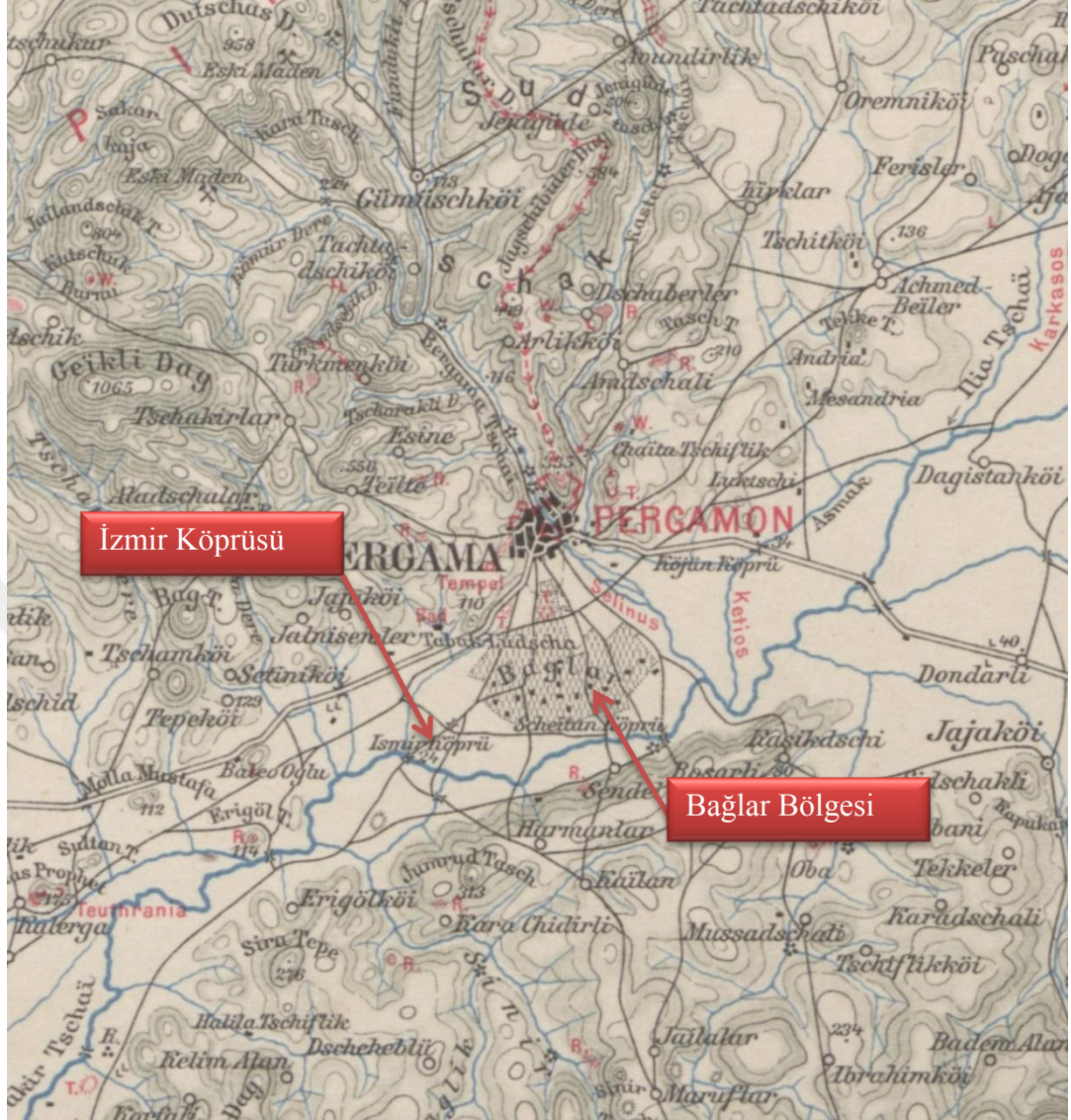

Şekil 2.11 Cumhuriyet dönemi konutları (Bergama Belediyesi, 2016)

Tüm bu planlama çalışmaları yapılırken arkeolojik eserler gözüne alındığından günümüz nitelikli yapı stoğunda önemli eksilmeler olmuş, çalışma alanının çeperine kadar kentleşmenin önü açılmıştır. Yine Cumhuriyet Döneminde yapılan bu yayılma stratejisi ile yapılan yeni yollar, çalışma alanının şehrin girişi olmaktan çıkarmıştır.

Şekil 2.12 Bergama 1904 yılı haritası (Altertümer von Pergamon, 1913)

Şekil 2.13 Bergama 1911 yılı haritası (Altertümer von Pergamon, 1913)

2.4 Bergama'daki Koruma Planlama Çalışmaları

Bergama'da 1878 yılında Carl Human tarafından arkeolojik kazılara başlanması sonucunda oldukça önemli eserlerin toprak altından çıkması kentin ağırlıklı olarak arkeolojik özellikleriyle anılmasını sağlamış ve nitelikli fakat arkeolojik değere sahip olmayan diğer yapıların uzunca bir dönem önemsenmemesi neden olmuştur.

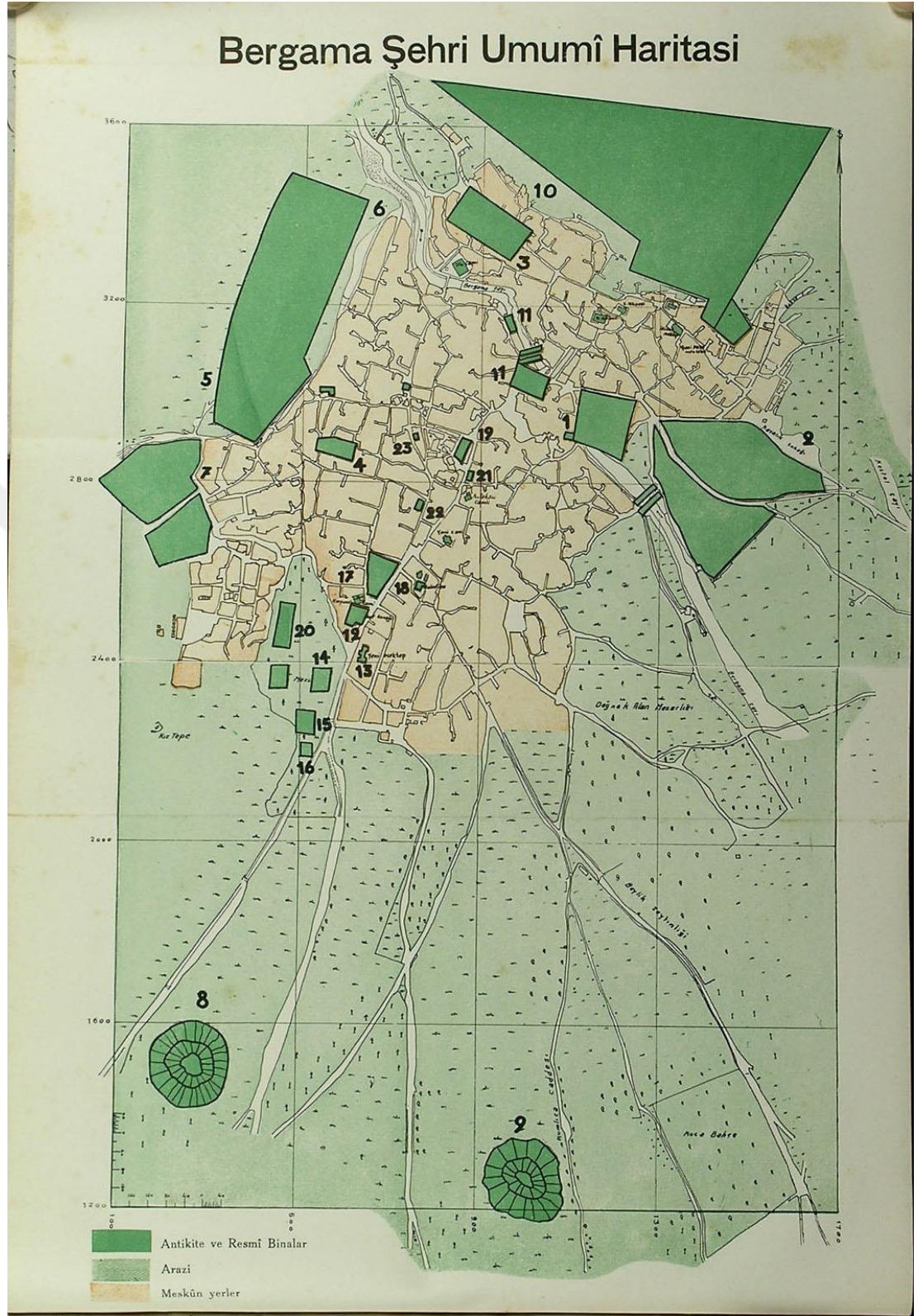
“1937 yılında Türkiye genelinde tarihi değeri olan şehir ve kasabaların planlarının Belediye Fen Heyeti'ne bırakılması prensip kararının yürürlüğe girmesi ile Bergama

İmar Planı 1940 yılında programa alınarak, 1941 yılında incelenmeye başlamıştır“(Karcılı, 2009).

“1943 yılındaki Bergama ilk imar planı raporunda kentin tarihi gelişimine, arkeolojik alanlara, kamu ve anıtsal yapılara yer verildiği, ama geleneksel konutlardan ve bunun oluşturduğu dokudan söz edilmediği görülmektedir. Ev mevcudu 4000 olup genelde iki katlı olduğu ve yapım sistemi olarak taş, kerpiç ve çatmadan oluştuğundan başka bilgi verilmemiştir. Kent dokusu ilgili olarak yolların genişlik ve malzeme özelliği ve kentin ana yolları belirtilmiştir” (Sargin, 2011).

1968 yılındaki Bergama Şehri İmar Planı Raporu’nda da Şehrin arkeolojik özellikleri vurgulanmıştır. Kentin çeperinde yer alan Asklepion ve Akropol ile birlikte, şehrin içindeki arkeolojik alanlar da bahsedilmiştir. Tıpkı şehrin dışındaki yerler gibi şehrin içinde yer alan arkeolojik alanların gün yüzüne çıkarılarak turizme kazandırılması görüşü hakimdir. Arkeolojik alanlar üzerinde konumlanmış geleneksel kent dokusunun mevcut haliyle korunmasını, zaman içerisinde ise bu alanların arındırılarak arkeolojik kazı alanları olması planlanmıştır. Aslında bu planlama antik dönem yapılarını korumaya yönelik atılmış bir adım olsa bile, üzerinde bulunan nitelikli yapıların da dolaylı olarak korunmasını sağlamıştır. Ancak önerilen yeni yapılaşma alanı geleneksel dokunun güneyine alınırken, bu kez de çok katlı yapılarla yoğunluk arttırıldığı gibi Tümülüslerin çevresinde bir baskı yaratılmıştır.

“1960’lı yıllardan sonra kentin önemli bir caddesi olan Cumhuriyet Caddesi’nin Doğusundaki bölgede bazı cami ve mescitler ile birlikte bazı tarihi yapıların ve ahşap Evlerin yıkılarak yeni betonarme konutların inşa edildiği bir süreç başlamıştır. Geleneksel dokuyu yok eden bu değişim “Bergama Çarşısı’nın” güneydoğusuna doğru devam etmiş ve yenilenen alanlar Osmanlı dönemi kentinin güney sınırına ulaşmıştır” (Sönmez, 1998).

Şekil 2.16 1943 Bergama kent dokusu haritası (TÜBA-KED 3, 2004)

Türkiye’de, kültür mirasının korunmasına ilişkin ilk yasal düzenleme, 1951 yılında çıkarılan 5805 sayılı Kanunla yapılmıştır. İlk kez “sit” kavramı ise 1973 yılında 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu ile tanımlanmıştır. Bu Kanunla koruma, parsel ölçeğinden alan ölçeğine taşınmış, Koruma Kurullarının yetki, sorumluluk ve görev alanları genişletilmiştir.

1976 yılına gelindiğinde ise Bergama’nın Arkeolojik Sit Alanları Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulunca (GEEAYK) tescil edilmiştir. 1983 yılında, Pergamon Antik Kenti kalıntıları üzerinde ve etrafında oluşmuş kentsel doku nedeniyle Bergama’nın tarihsel kent merkezi çevresi, Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu’nca, 1. derece, 2. derece ve 3. derece Arkeolojik sitlerle çevrili “Kentsel Arkeolojik Sit” olarak tanımlanmıştır (Binan ve diğer., 2004).

“1984’te Kentsel sit ilan edilen birçok bölge sit kararına rağmen, imar mevzuatına göre yapılaşmaya açılmıştır. Geleneksel doku içerisindeki sokakları genişletmek amacıyla geleneksel yapılar yıkılmış, sokak hattı geriye çekilerek imar mevzuatına göre ve geleneksel doku özellikleri ile uyumsuz yeni yapılar ve geniş caddeler ortaya çıkmıştır. Yıkım ve tahribatların artması, 1991 yılında “Koruma Amaçlı İmar Planı” çalışmalarının başlamasına neden olmuştur. 1993 yılında Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Yüksek Kurulu’nun ilke kararıyla “Kentsel Arkeolojik Sit” tanımı ve koruma koşulları belirlenerek, Bergama benzeri katmanlaşmanın olduğu kentlerde karar üretememe aşılmıştır” (Sargın, 2011).

Sit alanı ilan edilmesinin üzerinden on sekiz yıl geçtikten sonra, takvimler 2001 yılını gösterdiğinde, şehirde gerekli görülen alanlar İzmir II Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu’nca “Kentsel Arkeolojik sit” olarak ilan edilmiştir. Buna göre, Bergama kenti sit alanları; Kentsel Arkeolojik Sit, 1. derece Arkeolojik Sit, 2. Derece Arkeolojik Sit ve 3. derece Arkeolojik Sit olarak tanımlanmıştır. İzmir II Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu’nda 2004 yılında alınan karar sonucunda, Bergama Kentsel Arkeolojik Sit tanımı “Kentsel + 3. derece Arkeolojik Sit” olarak değiştirilmiş ve sınırı da güneyde Gazipaşa Mahallesi’ne kadar çekilmiştir (Binan ve diğer., 2004).

Sonuç olarak, Bergama’da Sit alanları 1993, 1994, 1996 ve 2002 yıllarında İzmir II Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından plan üzerinde yapılan muhtelif tadilatlar sonucu günümüz şeklini almıştır.

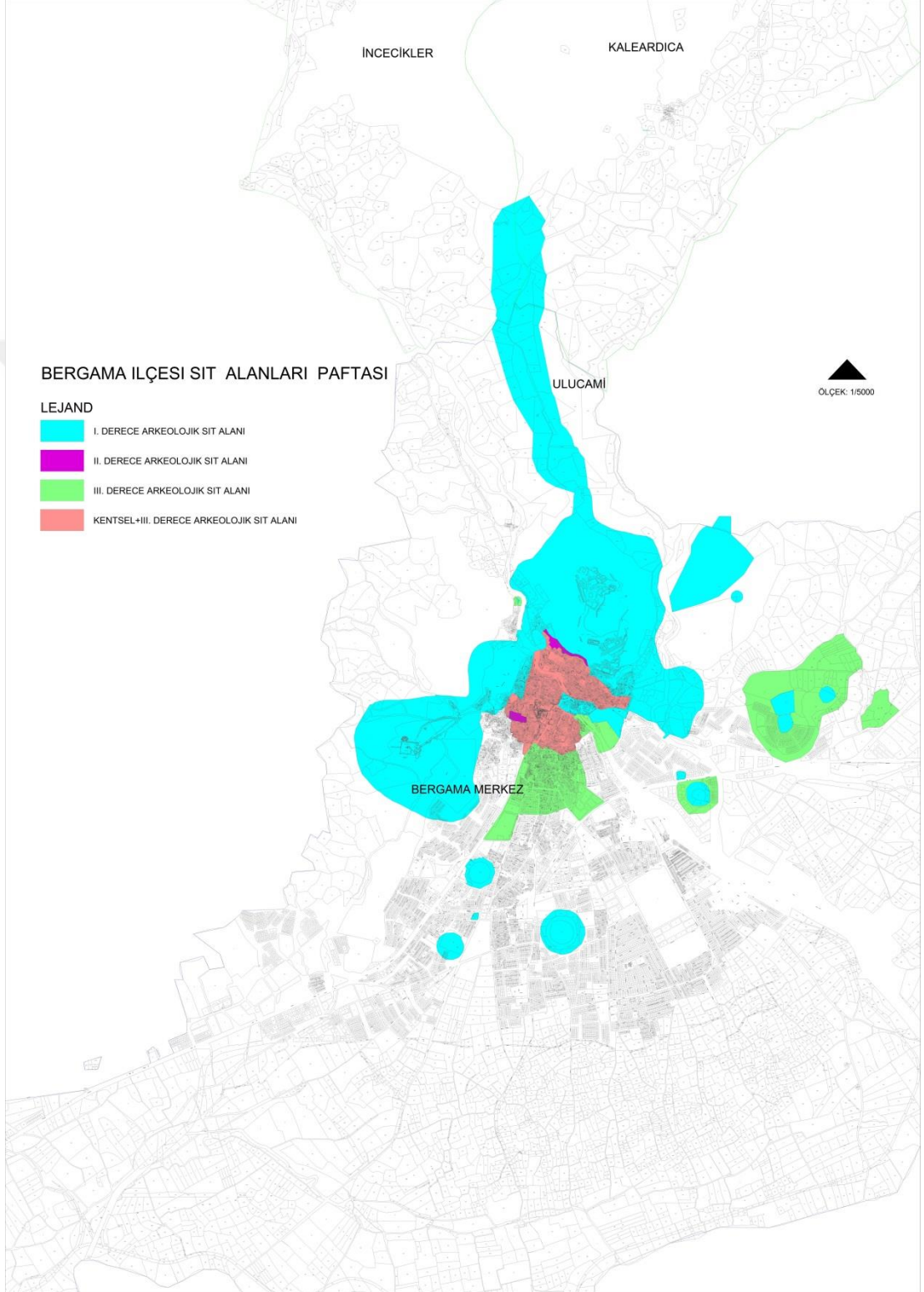
“Planlama sürecinde oluşturulan 1978, 1987 ve 2002 yılları imar planları özellikli bölgeler için özel planlar üretmemiş, aksine bu alanları kentin herhangi bir bölgesi olarak ele alarak dokuların yok olmasına sebep olacak kararlar oluşturmuştur” (Sargın, 2011).

1983 yılında Sit Alanı olarak ilan edilen Bergama geleneksel kent dokusunun koruma amaçlı imar planı İzmir II numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından 08.06.2012 tarih ve 996 sayılı kararı ile uygun bulunmuştur. Bergama’da koruma alanında uygulanan hukuki kararlar aşağıdaki şekilde gerçekleşmiştir.

- 1943 tarihli Bergama Şehir İmar Planı Raporu
- Şehir İmar Planı (1968)
- Arkeolojik sit alanı ilanı (1976 / GEEAYK)
- Arkeolojik sit alanı ilanı (1983 / K.T.V.K)
- Bergama Mer’i Planı (1987)
- Kentsel, arkeolojik ve kentsel arkeolojik sit sınırları revizyonu (1993)
- Kentsel, arkeolojik ve kentsel arkeolojik sit sınırları revizyonu (1994)
- Kentsel, arkeolojik ve kentsel arkeolojik sit sınırları revizyonu (1996)
- Sit alanlarının sınırlarının belirlenmesi (2002)
- Kentsel arkeolojik sit alanının adının, kentsel ve 3.° arkeolojik sit olması (2003)
- Sit alanlarının sınırlarının kesinleşmesi (2007)

Yukarıda aktarılan Bergama kentinin mimari ve kültürel mirasının korunması adına üretilen çalışmalar sadece merkeze odaklanmış, Bergama İlçesinin kırsal yerleşimlerine sızamamıştır. Seçilen çalışma alanı kentsel sit veya benzeri herhangi bir koruma kapsamında olmayıp, geleneksel dokunun izlerini taşıması ve kent merkezinden uzak olması sebebiyle izinsiz yapılaşmaya oldukça müsait konumda

olmasının dezavantajı ile geleneksel dokuların yoğunlukta olduğu benzeri alanlar gibi tehdit altındadır.

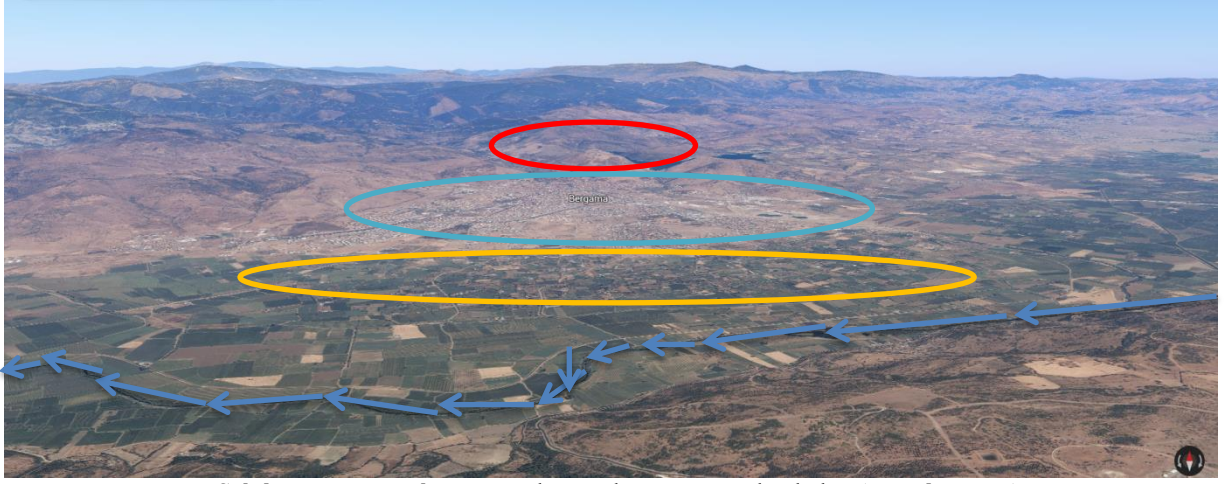
Şekil 2.15 Bergama sit alanları (Bergama Belediyesi, 2016)

BÖLÜM ÜÇ

ÇALIŞMA ALANININ MEVCUT DURUMU VE FİZİKSEL ANALİZİ

3.1 Bergama Kenti İçinde Çalışma Alanının Tanımı

Bergama ilçesi, İzmir İline bağlı Ege Bölgesinde yer alan yaşamın hiç kesintiye uğramadığı çok katmanlı bir şehirdir. Çalışma alanı günümüz Bergama Kent Merkezi'nin güneyi ile Bakırçay deresinin Kuzeyi arasında kalan yaklaşık 6km karelik geniş bir alandır.

Şekil 3.1 Bergama kenti ve çalışma alanına güneyden bakış (Google, 2014)

- Antik Pergamon Kent Yerleşimi
- Mevcut Kent Yerleşimi
- Çalışma Alanı
- Bakırçay

Bakırçay taşıdığı alüvyonlu toprağı sayesinde Bergama'da da çok kıymetli tarım arazileri oluşturmuştur. Bu çalışmanın konusu olan Bağlar Bölgesi de bu değerli tarım arazisi üzerine kurulmuş olan bir yerleşimdir. Kent merkezinden yaklaşık 30-35 metre daha düşük kotta olan Çalışma Alanı Bergamalıların yaz aylarında göçtüğü sayfiye alanı olarak da kullanılmaktadır. Özellikle geçmiş yıllarda, henüz şehir şebeke suyu sistemi kullanılmazken, kent içindeki konutlarının avlularındaki kuyulardan su ihtiyacını karşılayan Bergamalılar, yaz aylarında kuyularının kuruması

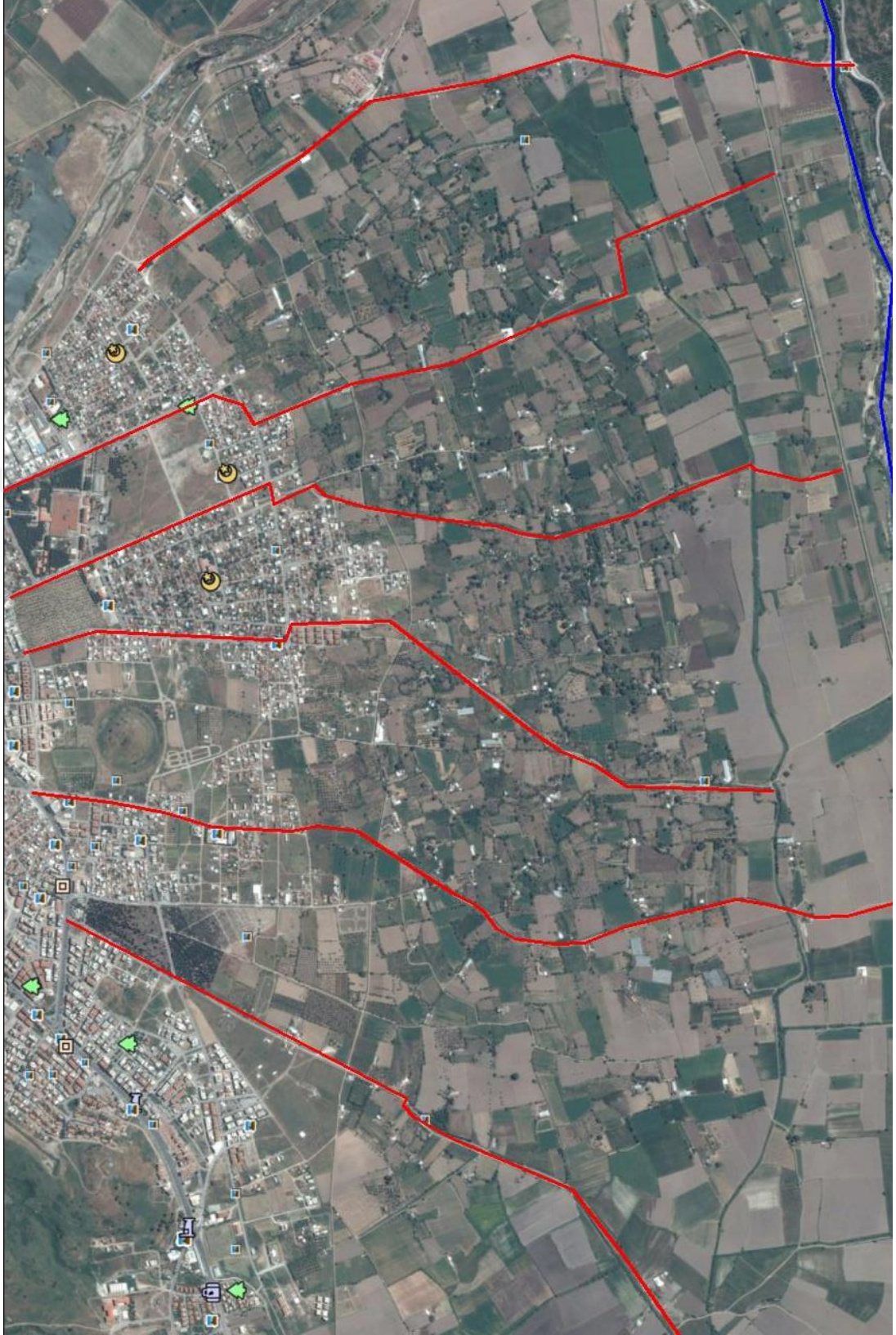
sebebiyle, kent merkezinden daha düşük bir kotta olan Bağlar Bölgesine göçmekte ve Bakırçay'ın da beslediği yeraltı sularını kullanmışlardır.

3.2 Ulaşım Analizi

Kentin güney bölgesinde bulunan çalışma alanına ulaşım sadece alanın kuzeyinden yani kentten olmaktadır. Kentten Bakırçay'a doğru altı ana ulaşım aksı bulunmaktadır. Bu akslardan kente yakın olan ve tüm zamanlar kullanılan konutlara ait olan Beyler Sokağı ve Müftü Sokağı ile Bakırçay'ın güneyindeki köylere ulaşımı sağlayan Sindel yolu daha yoğun olarak kullanılmaktadır.

Şekil 3.2 Hava fotoğrafı (Harita Genel Komutanlığı, 1970)

Şekil 3.3 Şehir Merkezinden çalışma alanına uzanan altı ana aks (Google, 2014)

3.3 Alan Kullanım Analizi

Çalışma alanında bulunan yapılar kullanım durumlarına göre incelendiğinde, yapıların hepsini konutlar oluşturmaktadır. Çalışma Kapsamında Alanda incelenen yapıların 10 tanesinin aktif olarak kullanıldığı gözlemlenmiştir. Alanda bulunan yapılardan altı tanesinin ise terk edilmiş ve yıkılmış olduğu gözlemlenmiştir.

Alanda görülen terk sorununun nedenleri incelendiğinde; yapı ölçeğinde teknolojik eksiklikler ve konfor kaybı başta gelmektedir. Alan ölçeğinde ise miras yoluyla bölünmeler, göç ve geçimini tarım ile sağlamayan yeni jenerasyon etkili olmuştur.

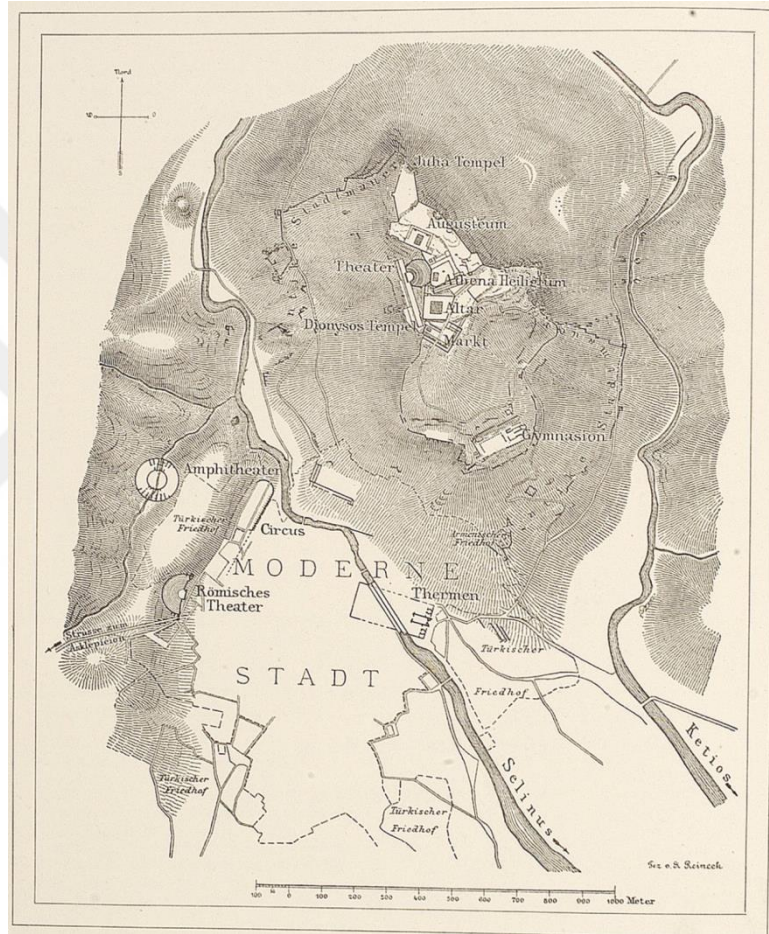
3.4 Akarsuların bölgenin oluşumuna etkisi

Kent yerleşimlerinde en önemli hususların başında gelen temiz su kaynağı, Bergama'nın kurulumunda da önemli olmuştur. Bergama Krallığının filizlenmeye başladığı senelerde, şimdiki ilçe merkezinin kuzeyinde kalan Akropol tepesi yerleşim yeri olarak seçilirken, batısından geçen “Selinos” ve doğusundan geçen “Kestel”(Ketios) derelerinin büyük önemi olduğu kesindir. Selinos ve Kestel çayları günümüz Bergama sanayi sitesi dolaylarında birleşip yaklaşık dört kilometre daha güneye doğru yol kat ederek Bakırçay (Kaikos) nehrine dökülürler.

Selinos çayı, Madra Dağı'ndan çıkar. Antik Pergamon Akropolünün batısından dolaşarak güneyinden şehre giren Selinos, yaklaşık üç kilometre boyunca şehri ikiye bölerek akar. Daha sonra Kestel deresi ile birleşerek Bakırçay (Kaikos) ırmağına dökülür. İsmi ile ilgili iki iddia vardır. “Pausanias'ın yazdığına göre bu bölgede eski Misya beylerinden Selinos'un mezarı bulunur ve dere adını burdan alır. Diğer iddia ise bu dere kıyılarında yaban kerevizi yetişir ve Selinos'un Yunancadaki karşılığı kerevizdir (Eriş, 1979).

Kestel (Ketios) çayı, eskiden doğrudan Bakırçay'a dökülürmüş. Daha sonraları kazılan bir kanal ile Kestel Çayı bugünkü konumuna ulaşmıştır. Dereye “Ketios”

denmesiyle ilgili de iki farklı söylence bulunmaktadır. İlki, Deniz (Pontus) ile toprak (Gaia) kızı Kitii'nin Bergama kültüründe etkinliği olduğu söylenmektedir. Bu bölgede oturan insanlara da Kitililer denilmiştir. Bu sözcük kökünden dereye Ketios adı verildiği söylenir. Bir diğer söylence ise, bir dönemler bu bölgede Kitos Kavmi olduğundan dereye kendi isimleri vererek, “ulu” anlamına gelen Ketios demişlerdir (Eriş, 1979).

Şekil 3.4 Bergama antik dönem haritası (Altertümen von Pergomon, 1913)

Ketios ve Selinos çaylarının birleşerek döküldükleri Bakırçay, yazılı kaynaklarda ilk kez Hesiodos ‘un yazdığı “Theogony” adlı eserde “Kaikos” olarak adı geçen, tüm ovaya hayat veren ve Ege Denizine dökülen dört akarsudan en küçüğüdür. Bergama’nın güneyinde doğal bir sınırlayıcısı olan Bakırçay, uzun yıllar boyunca topladığı alüvyonlu toprağı ile Bergama tarımının en önemli yapı taşı konumundadır.

Bakırçay, Balıkesir'in 30 km. güneyindeki Davullu dağlarından çıkar. Madra ve Yund dağlarından katılan Gelenbe, Aksu, Yağcılı, Menteşe, İlya, Karadere, Kırkgeçit, Gümüş, Kestel, Bergama Sınır ve Sarırmak dereleri ile beslenir. 120 km uzunluğunda olan Bakırçay Çandarlı'dan Ege Denizi'ne dökülmektedir (Eriş, 1979).

Bölgenin çok eski bir tarihi olması bakımından, asırlık zeytin ağaçları, anıt ağaç statüsünde olabilecek çınar ağaçları ve çam ağaçları bulunmaktadır.

Şekil 3.5 Cennet ayağı bölgesindeki çınar ağaçları

BÖLÜM DÖRT

ÇALIŞMA ALANINDA KONUMLANAN GELENEKSEL KONUT YAPILARININ MİMARİ ÖZELLİKLERİ

Yaklaşık altı kilometre kare gibi oldukça geniş bir alanı kapsayan çalışma alanında bulunan yapıların büyük çoğunluğu 19. Yüzyıl sonlarında inşa edilmişlerdir. Alandaki yoğun yeşil doku, avlu duvarlarının yüksek oluşu, aralanın boşluklu yapısı ve konutların çok sık kullanılmamasından dolayı maliklerine ulaşamamak gibi faktörler alanda tespit yapmayı güçleştiren faktörlerdir. Çalışma kapsamında kolay ulaşılabilir olması, genel tipolojik özellikler gösteren ve arazide tespit edilebilen on altı yapı seçilmiştir. Bütün çalışma, şekil 4.1’de konumları belirtilen bu on altı yapı üzerinden yapılmıştır.

Çalışma kapsamında tespit edilebilmiş nitelikli on altı adet konut yapısına ait mimari özellikler aşağıdaki başlıklar altında incelenmiştir.

1. Parsel Düzeni
2. Plan kurgusu
3. Taşıyıcı sistem ve Malzeme
4. Cephe Kurgusu

4.1 Parsel Düzeni

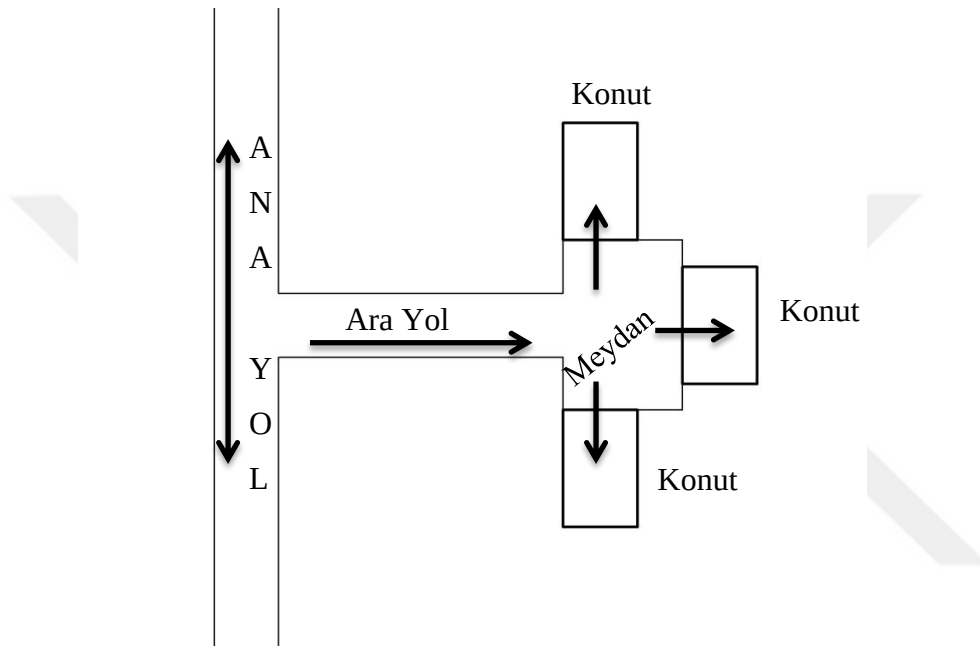
Çalışma kapsamında incelenen yapılar ayrık nizamda, parselin kenarında ve sokaklara cephe verecek biçimde konumlanmaktadır. Parsellerin ve yolların düzeninde belirli bir sistematik gözlemlenememiştir. Bergama kent merkezinin Güneyinde bulunan Bakırçay’a doğru uzanan ana yollardan dallanan ara yollar bulunmaktadır. Bu ara yollardan da çıkmaz sokak oluşturmakta, çıkmaz sokağın sonunda bir küçük meydan ve bu meydan etrafında da parsellere giriş bulunmaktadır.

Stewig (1966) organik yapıyı doğru Yapı olarak tanımlamıştır. Organik olarak şekillenen bu tarzın başlıca özellikleri Sokakların dar olması, sokak genişliklerinin

Şekil 4.1 Çalışma Alanında yer alan yapılar

yayalar ve yük hayvanları için düşünülerek dar tutulması, Sokaklar sık sık yön değiştirmesidir. Sokakların yön değiştirmeden düz bir aksta devam ettiği örnekler nadiren görülmektedir. Sokakların doğrultuları gibi genişlikleri de değişkendir. Organik yapı tarzının belki de en büyük özelliği birçok sokak herhangi bir yere bağlanmadan kalır ve çıkmaz sokaklar oluşturur. Bunlar kısa, uzun, geniş, dar, başka uzantıları olan, olmayan çeşitli şekillerde olabilirler (Stewing, 1966).

Şekil 4.2 Ana yoldan parseller ulaşım

Çıkmaz sokakların şekillenmesinde farklı etkenler bulunmaktadır. Kuban (1995), çıkmaz sokakların şekillenmesini arsa mülkiyetinin başlangıcına uzandığını söylemektedir. “Çıkmaz sokaklara, ana yollardan evlere uzanan özel yollar olarak bakmak gerekir. Evlerin yerleştirilmesinde de görülen bireyci tutum, çıkmaz sokağı doğuran nedenlerden biridir” (Kuban, 1995). Stewing (1966), Akgün (1959) ve Egli (1962)’den aktardığına göre ise çıkmaz sokakların oluşmasındaki ana etmen, İslam’ın gizliliğe ve mahremiyete önem vermesidir. Bu mahremiyet ve gizlilik kavramına, iklim ve coğrafyanın durumu da dikkate alınır, güneş, rüzgar, toz gibi çevresel etkenlerden sakınma durumu göz önünde bulundurulduğunda kendi içine çekilmiş sakin sokaklar ve aradan geçişlerin mümkün olmadığı yollar meydana gelmiştir.

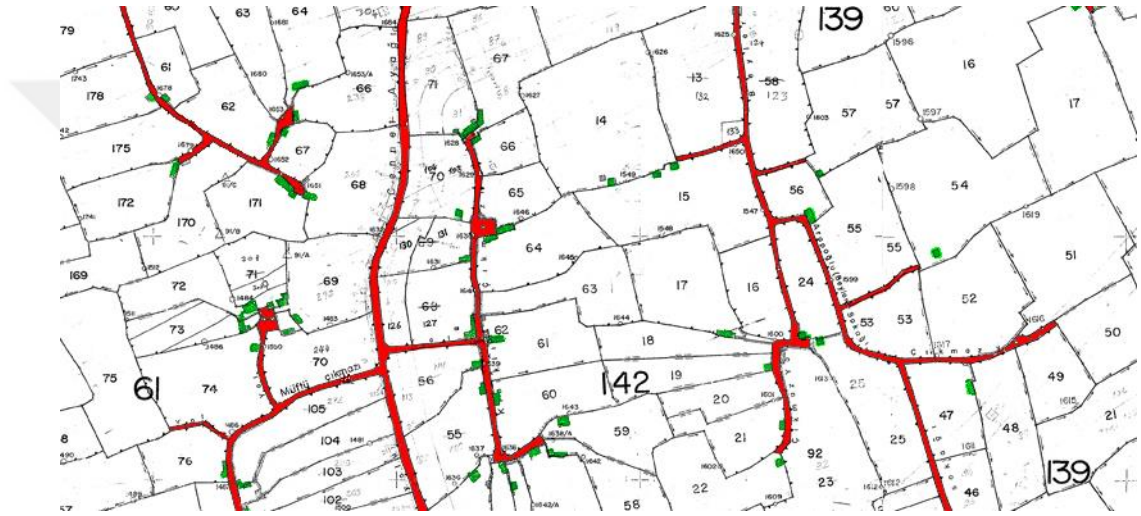
Stewig (1966), Mayer (1943)'in çıkmaz sokakların oluşumuna inançsal değerlerin değil, coğrafi zorunlulukların sebep olduğu fikrini ortaya attığını aktarmaktadır. Mayer (1943)'e göre, “şehirlerin merkezini oluşturan Pazar yerinden ve bir merkezden ışınsal olarak ve şehir içinde birbirinden gittikçe uzaklaşan caddeler arasındaki arsa genişlikleri şehir kenarında büyür. Ortada kalan arsaları, yan caddelere bağlamak için çıkmaz sokak zorunluluk halini alır.” Yine Stewig (1966)'ın Schwarz (1961)'dan aktardığına göre ise; çıkmaz sokak teşekkülünün gerçek sebebinin çeşitli kabile ve soyların bir arada yaşayabilmek için ayrı yerlerde mahalleler kurmalarına bağlamaktadır.

Şekil 4.3 1911 yılı haritası, (Altertümer von Pergamon, 1913)

Çalışma alanı ele alındığında, çıkmaz sokakların şekillenmesindeki en önemli faktörün, çıkmaz sokakların bittiği yerlerin boş araziye olarak değil, konut ile sonlanmış olduğu düşünüldüğünde, Kuban (1995)'in bahsettiği konutun

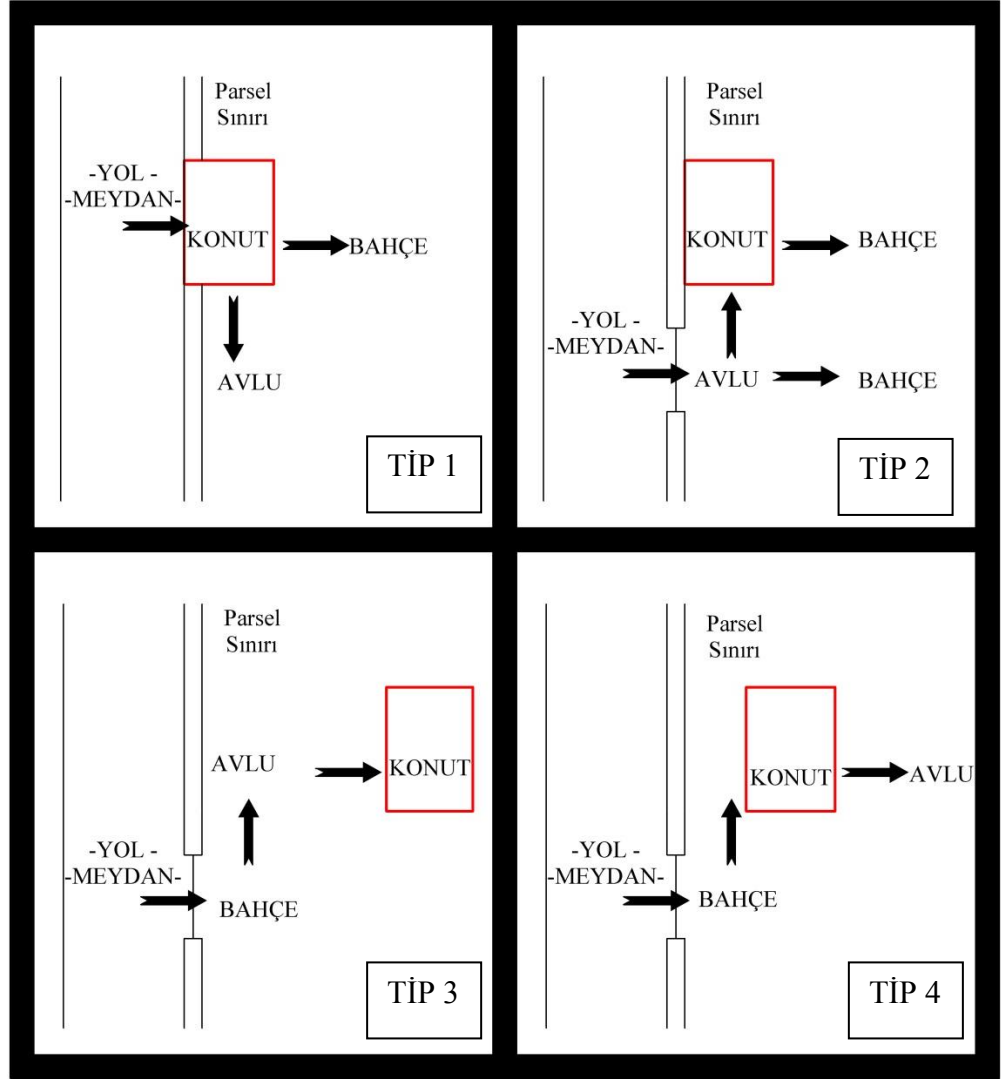
konumlanmasındaki bireycilik olduğu düşünülmektedir. İkinci etmen olarak İslamiyet'in rolü olduğu, mahremiyete dikkat edilerek son şeklini aldığı söylenebilir. Son olarak, çalışma alanında çıkmaz sokak oluşumuna eklenebilecek bir diğer etmen ise güvenlidir. Bergama hakkında çok önemli bilgileri derlemiş, Bergama'nın yakın tarihini kayıt altına almış yerel tarihçi Osman Bayatlı (1943)'nın 19.yy Bergama'sında yaşanan olayları anlattığı kitabında kent merkezi dışında kalan alanlarda eşkıyalık ve hırsızlık olayların sıkça yaşandığını aktarmıştır. Bu bağlamda çıkmaz sokaklar ile mahremiyet sağlanmış, bir arada toplanan yapılar birlik oluşturmuşlardır.

Şekil 4.4 Ana akstan merkez arazilere doğru şekillenen çıkmaz sokaklar

Şekil 4.5 Sokak dokusu (Altartümer von Pergamon, 1913)

Şekil 4.6 Parseldeki konumlanmasına göre konut tipleri

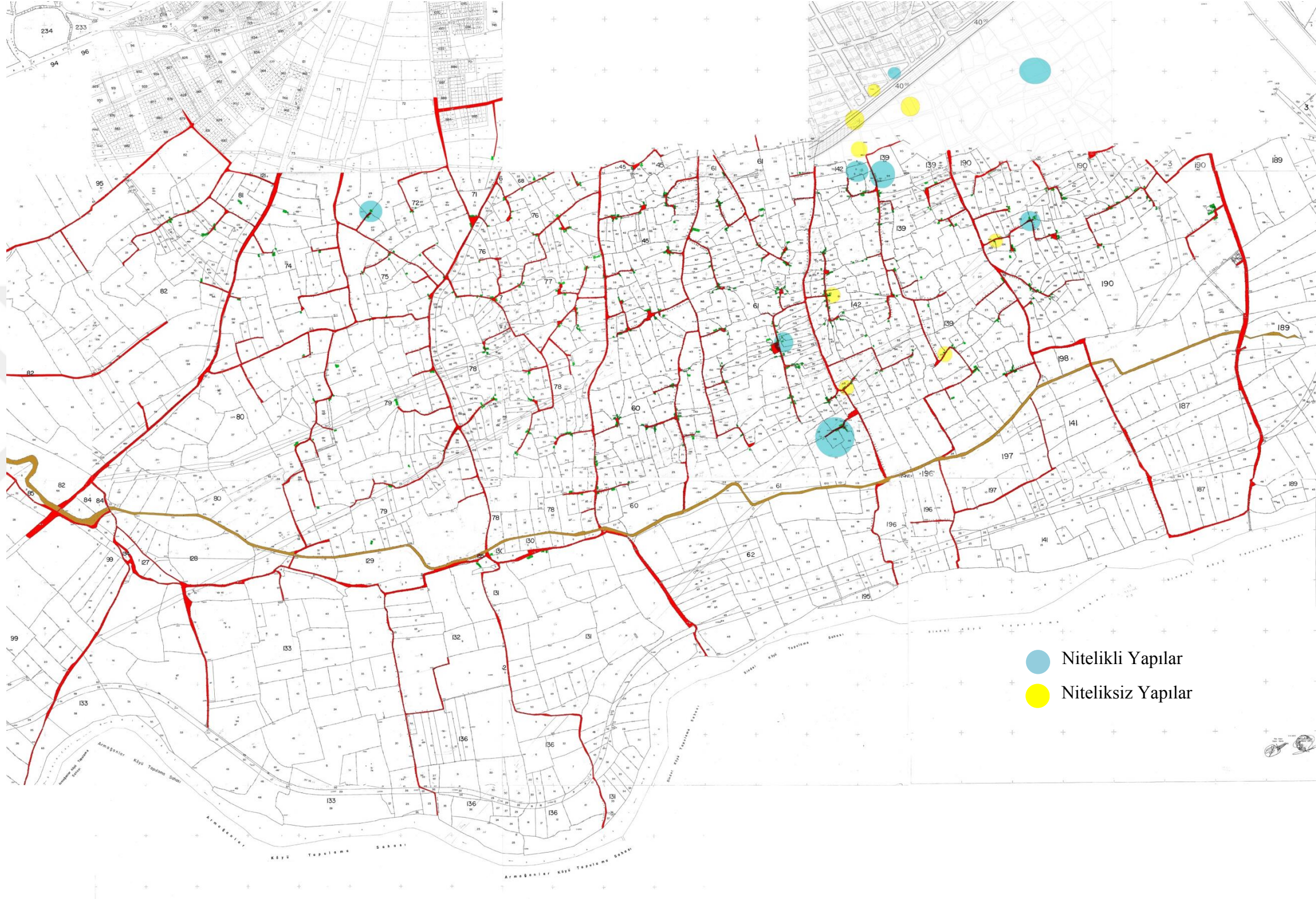
Çalışmaya esas olarak alanda belirlenen on altı yapıdan;

- 3'ü Tip 1
- 3'ü Tip 4
- 8'si Tip 2
- 2'si ise Tip 3

Parsel şeması şeklinde konumlanmıştır.

Şekil 4.7 Doluluk, boşluk

Şekil 4.8 Nitelik paftası

Şekil 4.9 Korunmuşluk paftası

Şekil 4.10 Basit onarım ile korunabilecek yapılar

Şekil 4.11 Strüktürel olarak problemli

4.2 Plan Kurgusu

Sedad Hakkı Eldem (1954)'e göre Türk Evi'nin gelişimini, plan ve hacimde en temel halinden en oturmuş haline olmak üzere üç dönemde incelenmelidir.

İlk olarak Sofa, Türk Evi plan tipinin ilk adımıdır. Önceleri odaları birbirine bağlayan sütunlu bir açık alan olan sofa, daha sonra gelişmiş, sofa kısmı önce camla kapatılmış, 19. yüzyıl boyunca ise geniş pencerelerle değiştirilmiş ve sonunda da evin içine konumlandırılmıştır (Özbil, 2002).

Türk Evi'nin gelişiminde ikinci dönemde, dış sofa'nın simetrik olmaya başladığı, iki köşesinin Pahlı köşelerden oluşup bir yanda, diğer tarafta ise bir oda ve eyvanın konumlanmıştır. Dış sofanın pencerelerle kapatılmasından sonra, Türk Evi tipolojik bir sürece girmiştir ve iç sofalı plan tipinde evler yapılmaya başlanmıştır. Eldem'e göre bu plan tipi, eyvanın da eklenmesiyle birlikte uzun bir dönem kullanılmıştır (Özbil, 2002).

19. yüzyılın ortalarına doğru merkezi sofalı ev tipi önemini kaybederek, Barok dönemin etkisiyle oval sofa türü ön plana çıkmaya başlamıştır. Oval sofa sadece en üst katta uygulanır. Eldem'e göre bunun sebebi üst katın en önemli kat olması ve sofanın kubbe ile kapatılabilmesini sağlamasıdır (Özbil, 2002).

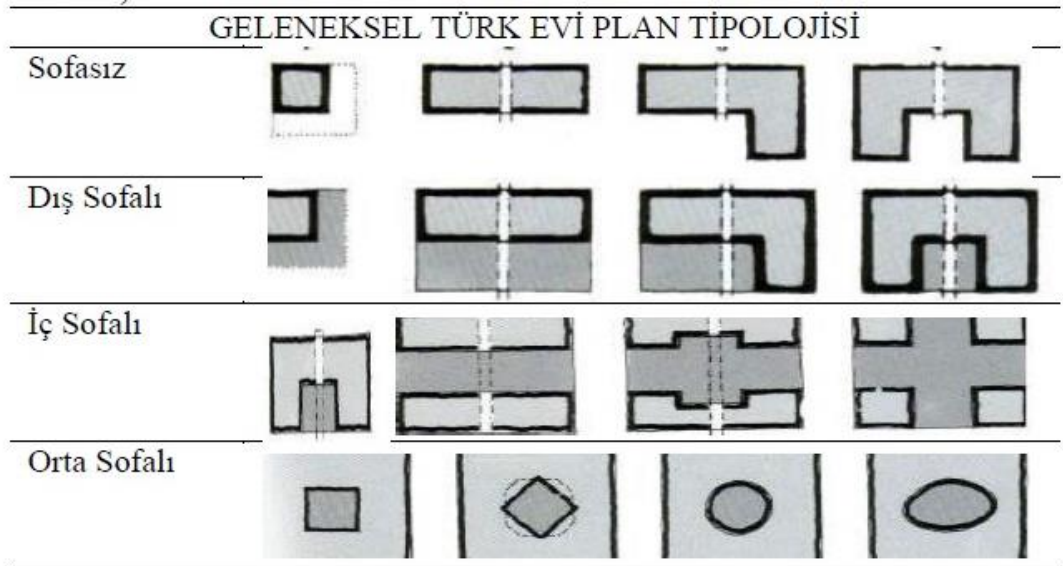
Sedad Hakkı Eldem'e göre sofasız ev türü en ilkel plan türüdür. Bir ya da daha fazla oda sıra şeklinde bulunur. Konut merkezi bir avlunun etrafında şekillenmiştir ve odalar avluya açılan pencerelerden aydınlatılır. Bu plan türünde, sofa görevini avlu üstlenmiştir (Özbil, 2002).

Eldem dış sofalı ev türünü, Türk Evi'nin gelişiminin ilk aşaması olarak tanımlamıştır (Eldem, 1984). Dış sofalı plan türünde, oda ve sofa tasarımın değişmeyen iki elemanıdır. Oda arka tarafta yer alırken, sofa sıcaklık ve güneş ışığı için önde yer alır. Sofa ilk kullanılmaya başlandığı zaman duvarlar yerine ahşap sütunların taşıdığı üstü çatı ile örtülü açık bir alandı. Zaman içerisinde konfor

isteğinin artması ile geniş cam pencerelerle kapatılarak evin içine alınmıştır (Özbil, 2002).

İç sofalı ev türü gelişimin diğer aşamasıdır ve Sedad Hakkı Eldem'e göre Türkiye'de uygulanan en yaygın plan türüdür (Özbil, 2002). Sofanın dış kısmına da odanın eklenmesiyle geliştirilmiştir. Sedad Hakkı Eldem'e, sofanın iki yanında da odaların yer alması, sofanın daha korunaklı ve özel olmasını sağlamış, odalar arası ilişkiyi kuvvetlendirmiştir. Eldem (1984) iç sofalı plan kurgusunun Türk Evi'nin en olgun hali olarak tanımlamaktadır.

Merkezi sofalı ev türü gelişimin son aşamasıdır. Odalar merkezdeki bir sofanın etrafında şekillenir. Bir veya iki odanın eksiltilerek eyvan konulmuş, böylelikle güneş ışığından daha iyi yararlanılmıştır. Eyvan sayısını arttırarak farklı birleşimler geliştirilebilmesi sebebiyle Sedad Hakkı Eldem bu plan türünün geliştirilmeye en müsait plan türü olduğunu belirtmiştir (Özbil, 2002).

Şekil 4.12 Geleneksel Türk evi plan tipolojisi (Eldem, 1984)

Çalışma alanındaki yapılar incelendiğinde, zemin katta kareye yakın dikdörtgen bir plana sahiptir. Dar kenar 3 metre ile 4 metre arasında değişmektedir. Bu ölçüyü belirleyen ana etmen ise üst katı taşıyan ahşap döşeme kirişin boyutudur. Çalışma alanına yakın bölgede bulunan ve ahşap kirişlemede tercih edilen ağaçlardan elde

edilen kirişlerin boyları yapıların en-boy oranlarında etkili olmuştur. Uzun kenar ise mekanın kullanılabilirliğini sağlamak amacıyla 5 metreyi geçmemiştir.

Çalışma alanında incelenen yapılardan biri orta sofalı, biri dış sofalı, on dördü ise sofasız plan yapısına sahiptir. Bu yapılardan 1'i tek katlı, 14'i iki katlı, 1'i ise üç katlıdır, ancak son kat yıpranmaya bağlı olarak yıkılmıştır. Sofasız plan tipine sahip konutların zemin katında yaşam alanları bulunmaktadır. İncelenen yapılardan üçünde zemin ahşapla yükseltilmiş ve seki yapılmıştır. Islak hacim mekanları ana yapı dışında müştemilatlarda çözülmüştür.

Zemin katların cephesi güvenlik ve mahremiyet sebebiyle doludur. Yapının iç köşesinden ahşap bir merdiven ile üst katlara ulaşılır. Tüm plan tiplerinde ana yapının dışında fakat yakın yerde bir tulumba ve taş yontma evye bulunmaktadır. Tuvalet ise ana yapıdan uzakta fosseptik bağlantılı olarak inşa edilmiştir.

Şekil 4.13 Sofasız plan kurgusuna sahip konutlarda merdiven örnekleri

Şekil 4.14 Sofasız plan kurgusuna sahip konutlarda merdiven örnekleri

Şekil 4.15 Yola cephe veren konut örnekleri

Zemin katta ocak ve gündelik kullanım alanları bulunan yapıların üst katlarında yatma mekanları konumlandırılmıştır. Üst katlarda cephe daha boşluklu bir yapı sergilemektedir. Ancak Tip 1 ve Tip 2 parsel düzenine sahip yola cephe veren yapıların üst kat cepheleri tıpkı zemin katları gibi boşluksuz olarak ya da yoldan geleni görmek ve güvenliği sağlamak amacıyla en fazla 1 pencere açıklıklı

tasarlanmıştır. Bu tarz düzene sahip yapıların avlu ve bahçeye bakan cepheleri ise pencere açıklıklarına sahiptirler.

şekil 4.16 Yola cephe veren üst kat pencere düzeni

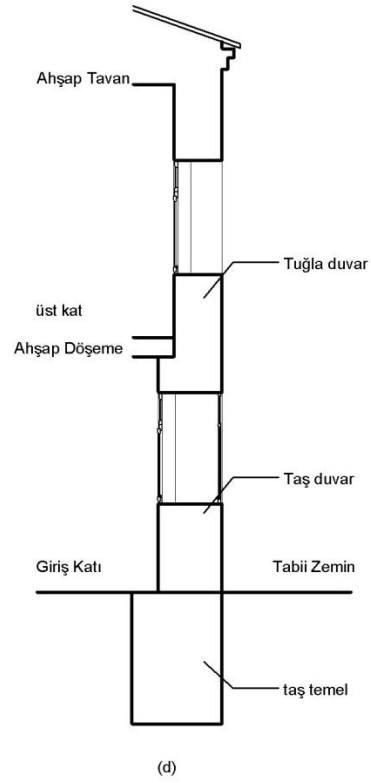
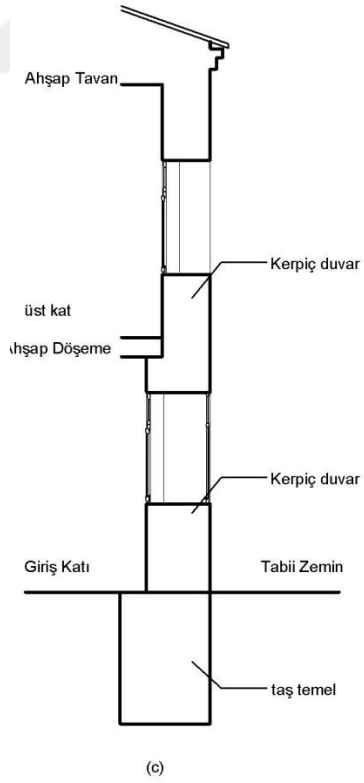
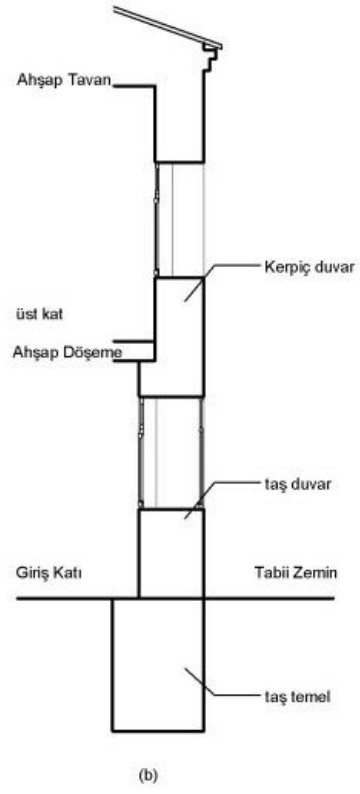
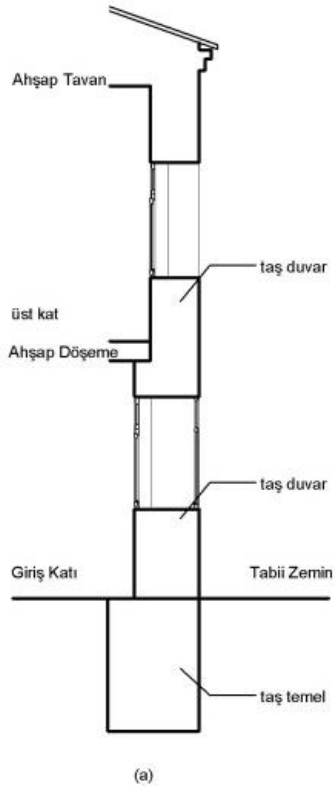
şekil 4.17 Orta ve dış sofalı plan kurgusuna sahip konutların üst katları

Orta sofalı ve Dış sofalı plan kurgusuna sahip konutlarda zemin katta mutfak ocak depo ve gündelik kullanıma ait yaşam alanlar bulunmaktadır. Üst katlarda ise yatma hacimleri bulunmaktadır.

4.3 Taşıyıcı Sistem ve Malzeme

Çalışma alanındaki yapıların tamamı kagirdir. Dört farklı şekilde bir araya getirilmiş sistem mevcuttur. Temelleri yığma taş olan yapıların, zemin katları taş ya da kerpiç malzemeden teşekkül etmiştir. Üst katlarda ise kerpiç, taş ya da tuğla malzeme kullanılmıştır. Orta sofalı yapılarda bölücü duvarlar ahşap karkas ve bağdadi sıvalıdır.

Taşıyıcı sistem için kullanılan yöntem; Parsel düzeni, cephe kurgusu ya da yapının boyutlarına bağlı olmaksızın benzer şekilde üretilmiştir. Bu bağlamda, taşıyıcı sistem özelliğine bakıldığında kullanılan malzemede farklılıklar olduğu tespiti yapılmıştır, farklılaşmanın sebebinin ise yapı sahibinin ekonomik durumuyla ilgili olduğu düşünülmektedir. Taş işçiliğinin ve temininin kerpiçe oranla daha maliyetli olması yapı sahiplerinin kerpiç malzemeyi seçmede etkili olmuştur.

Şekil 4.18 İncelenen yapılara ait taşıyıcı sistem ve malzeme tipleri

Yapı duvar kaplamaları incelendiğinde tüm iç duvarlarının sıvalı olduğu gözlemlenmiştir. Kerpiç dış duvarların tamamı sıvalı ve boyalıdır. Tuğla - taş almalı örgülü duvarlar sıvasız, derz dolguludur. Taş ve tuğla kullanılan dış duvarlardan 12'si sıvalı 4'ü ise sıvasız derz dolguludur.

Çalışma alanında incelenen yapılardan;

- 3 Adeti (a) tipi taşıyıcı sisteme
- 3 Adeti (b) tipi taşıyıcı sisteme
- 9 Adeti (c) tipi taşıyıcı sisteme
- 2 Adeti (d) tipi taşıyıcı sisteme sahiptir.

Şekil 4.19 C Tipi taşıyıcı sisteme örnek

Şekil 4.20 B Tipi taşıyıcı sisteme örnek

4.4 Cephe Kurgusu

Çalışma alanında incelenen yapıların cephe kurgusu plan kurgusu, parselde konumlandırılışına göre farklılıklar göstermektedir.

Cephelerin kurgulanmasında en belirgin unsur yapının bakı verdiği yol ve parselde konumlandırılışdır. Şöyle ki, Türk konutlarındaki mahremiyet olgusu ve kent yerleşimi dışındaki kırsal yerleşmelerdeki güvenlik problemi dolu bir cephe kurgusu ortaya çıkarmıştır.

Çalışma alanında incelenen yapıların cepheleri, parselde konumlandırılma tipolojisine göre farklılar göstermektedir. Tip 1 ve Tip 2 tipolojisine sahip, yola cephe veren parsellerin dışarıya bakan zemin cepheleri dolu, içeriye bakan cepheleri ise daha boşluklu yapıdadır. Aynı şekilde Tip 3 ve Tip 4 tipolojisine sahip yapılarda zemin katlarda içe bakan cepheler daha boşluklu ve en az bir pencereye sahip bir tipoloji izlenmektedir.

Şekil 4.21 Tip1 ve Tip 2 tipolojisine sahip yapılar.

4.5 Mimari Elemanlar

4.5.1 Cephe Öğeleri

4.5.1.1 Giriş Tipleri ve Kapılar

Çalışma alanında incelenen yapılarda tek tip yapı girişi bulunmaktadır. Zemin kotundan giriş yapılan bu tipte, yapı içi ile zemin aynı kottadır.

Şekil 4.22 Yapı giriş tipi örnekleri

Yapılarda kullanılan kapıların tamamı tek kanatlı ahşap ya da metal olarak teşekkül etmiştir. Metal kapılar 2cm genişliğinde lama demiri ve sac kullanılarak

oluşturulmuştur. Kapı boşluklarını andezit taş söveler çevrelemekte ve kapılar bu taş svelere ankre edilmiştir.

Giriş kapısının açıldığı eksenindeki duvara arkasına destek olması maksadıyla demir dayamalar monte edilmiştir. Kapı kapatıldığında kapının arkasındaki yuvaya giren bir pim ile şhirden uzaktaki yapıların güvenliğine katkı sağlanmıştır.

şekil 4.23 Kapı tipi örnekleri

şekil 4.24 Giriş kapısı arkasında güvenlik için kullanılan dayamalar

4.5.1.2 Pencereleler

Çalışma alanında incelenen yapıların tamamında pencerelerde kullanılan doğrama malzemesi ahşaptır. Pencerelerin tamamı çift kanatlı imale edilmiş ve açıklık ölçüleri farklılık göstermekle beraber oran olarak yaklaşık bire iki oranında şekillenmişlerdir.

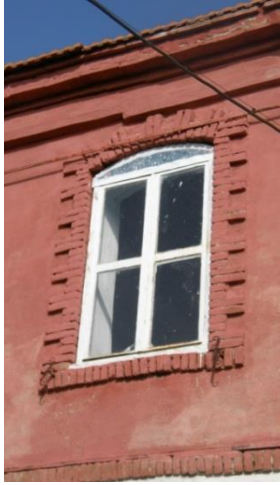
Çalışma alanında incelenen yapılarda bölgeye özgü karakteristik pencere tipi gözlemlenmiştir. Halk arasında mazgal denen bu pencereler, yapının dışında yaklaşık 5 cm'lik bir yarıktan ibarettir. Fakat yapının içine doğru genişleyerek 35~50 cm'ye ulaşır. Eski dönemlerde güvenlik amacıyla eklenen bu pencerelerin dışarıya bakan dar alanı hedef olmayı zorlaştırırken, içeridekinin geniş açıyla kendini savunmasını sağlamaktadır.

Şekil 4.25 Mazgal pencereler iç görünüş

Şekil 4.26 Mazgal pencereler

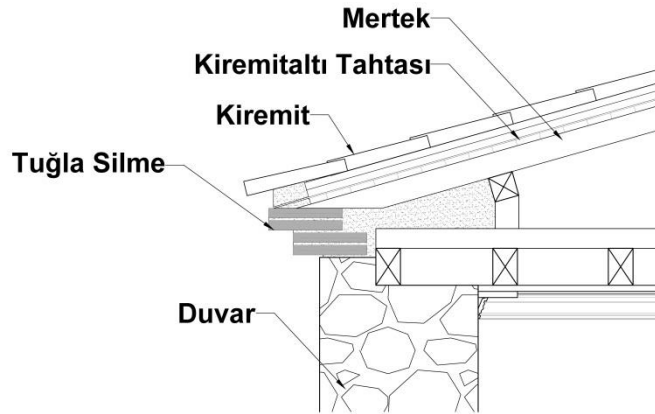
Şekil 4.27 Çalışma alanından pencere örnekleri

4.5.1.3 Çatı ve Saçaklar

Çalışma alanındaki konutlar üzerinde yapılan incelemelerde, tuğla saçak ve ahşap saçak olmak üzere iki çeşit saçak tespit edilmiştir.

Alanda incelenen yapılardan 7'sinde ahşap saçak, 6'sında tuğla saçak tespit edilmiş, 3 tanesinin ise çatı elemanları yok olduğu için tespit edilememiştir.

Tuğla saçaklı örnekler, Batı Anadolu'da sıkça görülen Batı etkili kagir evlerde olduğu gibi iki ya da üç sıra tuğlanın birbiri üzerine yarım 1/3 tuğla boyu taşınacak şekilde dizilerek oluşturulmuştur. Saçak tuğlalarının taşınması ile yapı beden duvarının üzerinde yapının içinde kalan saçak yüzünde kalan kısmına ahşap mertekler oturtulurlar. Bu teknik ile saçaklar doğal bir kuşluk duvarı vazifesi de görmüş olurlar.

Şekil 4.28 Tuğla saçak detayı

Ahşap saçaklı örneklerde çatı mertekleri beden duvarlarından 40cm ile 50 cm arası taşırılarak saçak oluşturulmuştur. Merteklerin arası kuşluk duvarı ile kapatılarak saçaklar tamamlanmıştır.

Şekil 4.29 Ahşap saçak ve tuğla saçak örneği

4.5.1.4 Söveler

Çalışma alanında incelenen yapılarda ahşap ve taş söve uygulamaları görülmektedir. Taşıyıcı sistem ve Malzeme başlığında da vurgu yapıldığı üzere, sövelerde kullanılan malzeme seçimi, parsel düzeni ya da parsel içerisinde konumlandırılması ile ilgili değil, ekonomik sebeplerle şekillenmiştir.

Tablo 4.1 Sövelerin yapı malzemelerine göre dağılımı

YAPI MALZEMESİ	PENCERE SÖVE MALZEMESİ	KAPI SÖVE MALZEMESİ	YAPI SAYISI
TAŞ	TAŞ	TAŞ	3
TAŞ	TAŞ	AHŞAP	2
TAŞ	AHŞAP	AHŞAP	2
TAŞ	AHŞAP	TAŞ	1
KERPIÇ	AHŞAP	AHŞAP	5
KERPIÇ	AHŞAP	TAŞ	2
TAŞ	TUĞLA	TAŞ	1

Bilindiği üzere daha ekonomik bir yapım malzemesi olan kerpiç taşa göre tercih sebebi olmuştur. Bu bağlamda kerpiç malzeme kullanılan yapılar yine daha ekonomik olan ahşap söve kullanmışlardır. Nadiren kerpiç yapılarda görülen taş söveler ise, yıkılan yapılardan devşirme olarak kullanılmıştır.

Şekil 4.30 Çalışma alanından söve örnekleri

4.5.2 İç Mekan Öğeleri

4.5.2.1 Merdivenler

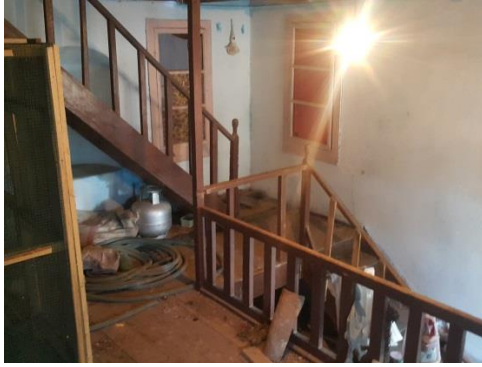
Çalışma alanında incelenen on altı yapıdan 1'i tek katlı, 14'i iki katlı, 1'i ise üç katlıdır, ancak son kat yıpranmaya bağlı olarak yıkılmıştır. Üst katlara ulaşımı sağlayan merdivenlerin tamamı ahşap malzemeden ve çift kollu çeyrek dönüşlü olarak imal edilmiştir. Oldukça sade, basit ve minimum ölçülerde yapıldıklarından, sadece ihtiyacı gidermeye yönelik imal edildikleri anlaşılmaktadır.

Şekil 4.31 Merdiven örnekleri

4.5.2.2 Merdiven Küpeşte ve Korkulukları

İç mekanda yer alan merdivenlerde olduğu gibi, merdivenlerin küpeşte ve korkuluklarında da sadelik ve işlev ön plandadır. Yaklaşık 90 cm yüksekliğindeki korkuluklarda çoğunlukla dikdörtgen kesitli ahşap kullanılmıştır. Korkulukların üzerinde yine dikdörtgen kesitli yaklaşık 3x5cm boyutlarında küpeşte bulunmaktadır. Merdiven babalarında ise oldukça basit motifler işlenmiştir.

Şekil 4.32 Merdiven korkuluk, küpeşte ve baba örnekleri

4.5.2.3 Nişler

Daha önce değinildiği gibi yapılar kısa süreli konaklamalarda kullanılan, birincil ikametgah olmayan yapılar. Bu sebeple ihtiyaç olmayan eşya bağlar bölgesindeki

konutta bulunmadığından, Türk evlerinde bulunan yüklük, dolap gibi mimari öğeler bulunmamaktadır. Bununla birlikte geniş duvarların imkan tanıdığı nişler ile günlük kullanıma yönelik eşyaların konabileceği nişler gözlemlenmiştir.

İhtiyaca göre farklı boy ve genişliklerde yapılan nişlerin boyları 50cm ve üzerine çıktığında ahşap bir raf ile ikiye bölünerek daha fonksiyonel hale getirilmiştir.

Şekil 4.33 Niş örnekleri

BÖLÜM BEŞ

ALAN ÖZELİNDE TESPİT EDİLEN KORUMA SORUNLARI VE SORUNLARA İLİŞKİN ÖNERİLER

5.1 Koruma Sorunları

Bergama şehrinin antik dönemden günümüze süregelen süreçte, dünya çapında değere sahip olan birçok kültür mirası bulunmaktadır. Bu sebeple Bergama Belediyesi bünyesinde Unesco Dünya Kültür Mirası ve Alan Yönetim Birimi kurulmuş, örnek bir çalışma ile çok kısa bir süre içerisinde İzmir'in ilk, Dünyanın 999. Kültür Mirası olarak Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzaj Alanı Unesco Dünya Kültür Mirası asıl listesine girmiştir.

Çok katmanlı bir kent olan Bergama, antik dönem yapıları kadar, Osmanlı dönemi anıt yapıları ve sivil mimarlık örnekleri ile de çok önemli bir konumdadır. Kolay erişilebilen bu kadar fazla kültürel değer arasında, şehirden uzak kalmış Bağlar Bölgesi hiçbir araştırmacının dikkatini çekmemiştir.

Çalışma alanının en önemli koruma sorunu, hem söz konusu kolay ulaşılabilen yapıların gölgesinde kalması hem de şehrin içinden algılanamayacak yapıda olmasıdır. Alanın, “Çok katmanlı kültürel peyzaj alanı” olarak Unesco Dünya Kültür Mirası Listesinde bulunan Bergama’da, söz konusu peyzaj alanı dışında bırakılacak kadar bilinmiyor oluşu ve Bergama’nın arkeolojik değerlerinin gölgesinde kalıyor oluşu, planlama alanında ve yapı bazında günümüze kadar dokunun bozulmasına sebep olmuştur. Ancak son 10 yıllık dönemde şehir merkezindeki yoğun yapılaşmadan dolayı yeni imar alanlarına ihtiyaç duyması ve üst ölçekte planlanan çevre yolunun uygulanmaya başlaması, bölgenin rant elde edilebilecek bir konuma gelmesine ve tahribatının hızlanmasına sebep olacağı açıktır.

Kentsel korumanın bile oldukça geç gerçekleştiği Bergama’da, günümüzde bu bölgenin hala göz ardı edilmesi, koruma kararlarının bölgeye yönelik

uygulanmaması, hızlı bir yok oluşu ve üst ölçekteki planlamalarda hatalara sebep olmaktadır.

Koruma sorunları tek yapı ölçeğinde incelendiğinde, en önemli faktör terk problemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Yapılar miras, göç, konfor gereksinimleri gibi çeşitli sebeplerle terk edilmektedirler. Çatılardan başlayarak bozulmaya başlayan yapılar, Özellikler kerpiç yapı malzemesi kullanılan yapılar hava olayları karşısında çok daha hızlı bir bozulma sürecine girmektedirler. Ayrıca terk edilen yapılarda kullanılan kapı-pencere vb. metal aksam, hurda amacıyla çalınmaktadır.

5.2 Çözüm Önerileri

5.2.1 Envanter Çalışması

Yukarıda açıklanan sebeplerden dolayı çalışılan bölgedeki yapıların hiçbirinde çalışmanın başında tescil kararı bulunmamaktaydı. Çalışma süresince tespit edilen yapılardan Şekil 4.1’de işaretli 4,7 ve 8 numaralı üç adet yapı İzmir II Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kuruluna iletilip tescile önerilmiş ve kurulun 12.02.2015 Tarih ve 198 Numaralı kararı ile tescillenmiştir.

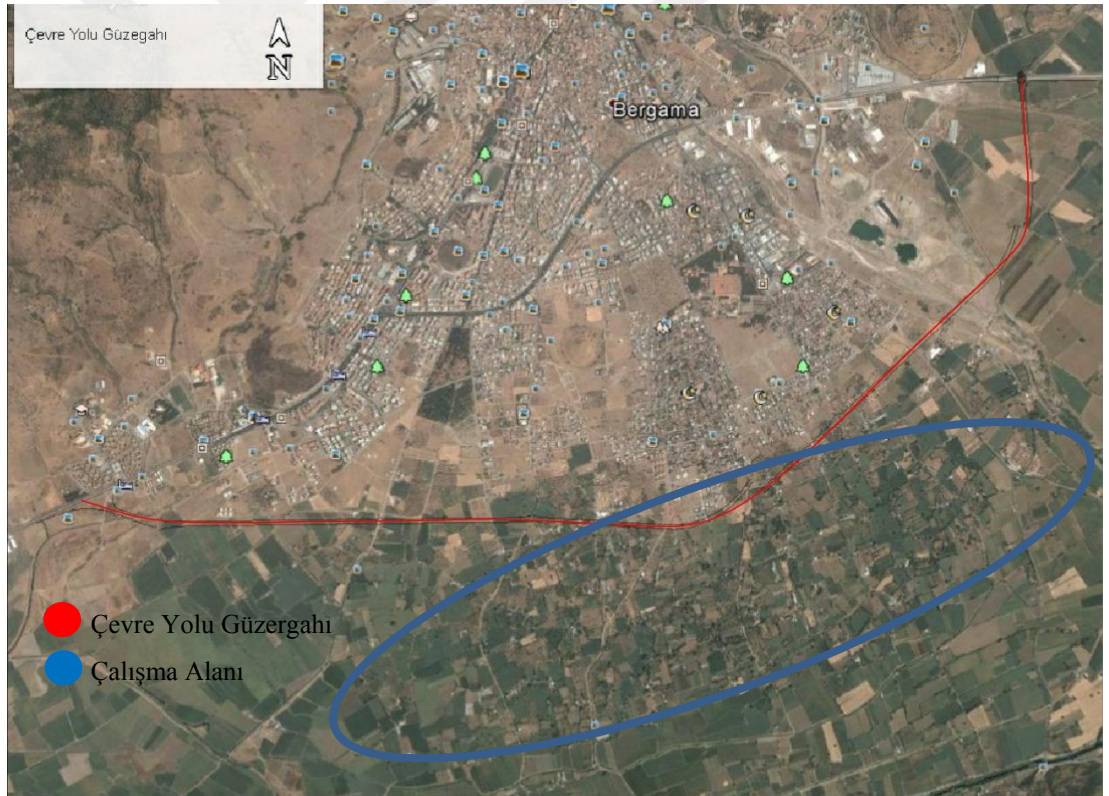
Şekil 5.1 Bilinçsiz uygulamalar nitelikli yapıların yok olmasına sebep oluyor

Bölgede yoğun bir envanter çalışması yapıp, yapıların ve anıt ağaçların ivedilikle tespit edilmesi gerekmektedir. Bu tespitler neticesinde tescile değer görülen taşınmazlar maliklerine tebliğ edilip yapıların önemi hakkında bilgi verilip korunması için gerekli fon ve hibeler konusunda bilgilendirilmelidirler.

5.2.2 Planlama Çalışması

Yapılacak envanter çalışmalar neticesinde, anıt ağaçlar dahil olmak üzere tüm kültür mirası planlara işlenmeli ve halihazırda yapılmakta olan tüm planlamalarda dikkat edilecek husus olarak ilgili kurumlara bildirilmelidir. Çalışma Alanının Kırsal Sit alanı olarak ilan edilip yeni yapılaşmanın kontrolü de sağlanmalıdır.

Bu çalışmaya başlamadan önce yapılması planlanmış ve çalışma süresince de kamulaştırmaları tamamlanmış olan yeni çevre yolunun inşasına başlanmıştır. Birçok sokak dokusunu ve parsel dokusunu değiştiren bu gelişme, nitelikli ve tescile değer yapıları da tehlikeye sokmuştur. Geçmiş yıllarda yapılmış bir tespit çalışması olmuş olsaydı, kuşkusuz yolun planlanmasında daha titiz davranılacaktı.

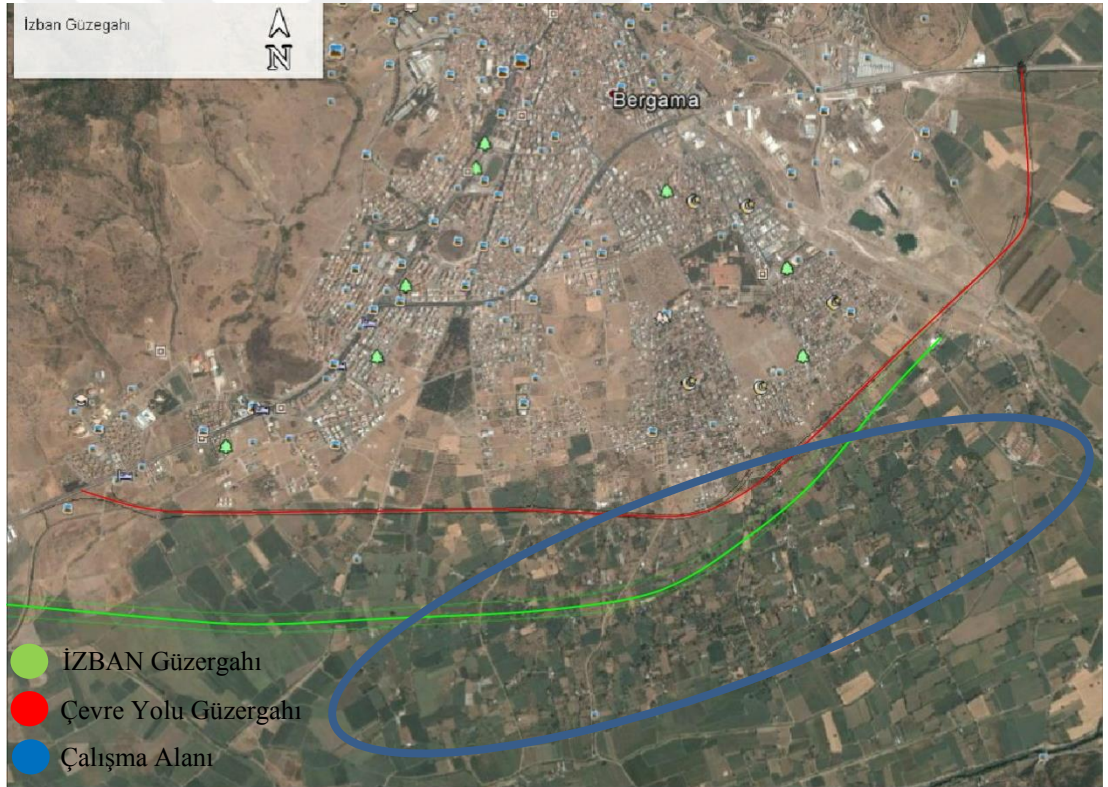

Şekil 5.2 Yeni çevre yolu güzergahı (Google, 2014)

Bergama şehir içi trafiğini rahatlatmak amacıyla planlanan çevre yolu, bağlar bölgesinin oldukça yakınında yer almaktadır. Çok eski yıllardan beri şehirden kopuk, sakin bir yapıda olan bağlar bölgesi, planlanan çevre yolu ile kentleşme baskısı altına

girecek, bağlar kültürü yerine endüstriyel alanlara bırakacaktır. Birçok somut ve somut olmayan kültürel mirasın gelecek kuşaklara aktarılması amacıyla planlanan yolun daha kuzeyde yer alması ve yolun güneyi ile bağlar bölgesi arasında bir koruma bandı bırakılması en doğru yaklaşım olacaktır.

Bölgede planlanmakta olan İZBAN'ın Kuzey - Güney doğrultusunda uzatılmasında, Bergama Kuzeydeki son nokta konumundadır. Güneyde Selçuk (Efes)'ten başlayacak hat, Bergama'da sonlanacaktır. Proje ihalesi yapılan ve kamulaştırmaların da yakın zaman içerisinde başlayacağı duyurulmuştur. Şüphesiz bu hat üzerinden geçeceği bağ yerleşiminin dokusunu ortadan kaldıracığı gibi, birçok tescile değer yapı ve anıt ağaçların da tehlike altına alacaktır.

Şekil 5.3 İZBAN güzergahı (Google, 2014)

Henüz üst ölçekte planlama olmasına rağmen, İzmir – İstanbul otoyolunun ve hızlı tren projesinin bölgenin yakınlarında yer alacağı yetkili kişiler tarafından telaffuz edilmiştir. Bağlar bölgesinin güneyinin birinci derece tarım arazisi olduğunu göz önüne alırsak, projelerin Bakırçay'ın da güneyinden geçmesi en uygun seçenek

olmaktadır. Yapılacak envanter çalışmaları neticesinde, bu ve benzeri projelerin yer tespitinde daha hassas davranılıp, ileride uygulanabilecek hataların önünde geçmek mümkün olacaktır.

5.2.3 Alanın Okunurluğunun Sağlanması

Çalışma alanının şehrin merkezinden uzak olması, sık kullanılan akslar üzerinde bulunmaması, oldukça geniş bir alanda ve boşluklu bir yapıya sahip olması ve alanda kamusal yapılar bulunmaması gibi sebeplerden dolayı algılanamamaktadır.

Yapılacak düzenlemelerle, ilk etapta alana ulaşımı kolaylaştırmak ve algıyı sağlamak amacıyla düzenlemeler yapılmalıdır. Alanda seçilecek birkaç yapının yerel yönetimlerce kamulaştırılarak turizm amaçlı kullanılmasının bölgenin bilinirliğini ve okunurluğunu arttıracakı düşünülmektedir.

5.2.4 Yapı Ölçeğinde Koruma Önerileri

Yapılar zaman içinde doğanın farklı etkilerine maruz kalmaktadırlar. Sürekli bakım yapılmaması durumunda, yapılar zamanla yıpranır ve ciddi hasarlar görürler. Mevsimlere bağlı ısı farkları, güneşin ultraviyole ışınlarının etkisi, suyun kapilarite ile bina içindeki hareketi yapı malzemelerinde yıpranmalara neden olmaktadır. Yapılarda gerekli bakım yapılmadığı takdirde, yağmur sularının yapılardan uzaklaştırılamaması nedeniyle yapılarda çözümler başlar. Özellikle çatıdan başlayan çözümler sürecine önlem alınmadığı takdirde yapı hızlı bir yok oluş başlar.

Şekil 5.4 Çevresel etkiler sebebiyle yıkılan yapı

Özellikle terk edilmeye bağlı olarak yapılarda gerçekleşen eleman kayıpları yıpranmayı hızlandırmaktadır. Çalışma alanında tespit edilen hasarlı yapılarda ilk kayıp çatıdan başlamaktadır. Duvar örgüsünde bağlayıcı olarak çamur harcı kullanılan yapılar, su ile temas ettiğinde çözülme hızlanıp çabuk bir yıkım sürecine girmektedirler.

Şekil 5.5 Çevresel etkiler sebebiyle yıkılan yapı

Yapıların doğal etkenlerden zarar görmesini önlemek amacıyla sürekli bakım yapılması konusunda kullanıcılar bilgilendirilmeli ve teşvik edilmelidir. Ancak yapılacak olan bakım ve müdahalelerin malzeme ve uygulama açısından yerel yönetimce kontrol edilmesi, hem yapıların niteliğinin kaybolmaması, hem de çevresel değerlerin korunması sağlanması açısından önem taşımaktadır.

Yapılacak onarımlar Basit onarım, esaslı onarım ve rekonstrüksiyon olmak üzere üçe ayrılmaktadır.

Basit onarım kapsamında yapılabilecek uygulamalar; ahşap, madeni, pişmiş toprak, taş vb. çürüyen ya da bozularak eksilen mimari öğelerinin, özgün biçimlerine uygun olarak aynı malzeme ile değiştirilmesi, bozulan iç ve dış sıvaların, kaplamaların, renk ve malzeme uyumu sağlanarak, özgün biçimlerine uygun olarak yenilenmesi olarak tanımlanmıştır. Gerekli uygulamaların yapılabilmesi için talep, ilgili belediye aracılığıyla Koruma Bölge Kurulu'na iletilir ve karar doğrultusunda, uygulamalar belediyeler ve koruma bölge kurulu müdürlüğü denetiminde yapılmalıdır. Uygulama öncesinde ve bitiminde yapıya ait rapor ve fotoğraflar koruma bölge kuruluna iletilerek, uygun görülmeyen basit onarım uygulaması varsa yenilenmesi gerekmektedir.

Şekil 5.6 Taban tuğlalarındaki deformasyon ve eksilmeler

Esaslı onarımlarda gerekli uygulamaların yapılabilmesi için koruma bölge kurulu kararı doğrultusunda, yapıya ait rölöve, restorasyon ve restitüsyon projeleri raporları ile birlikte hazırlanarak ilgili belediye aracılığıyla koruma bölge kuruluna iletilir. Projesinde belirtilen uygulamalar müellif mimar tarafından kontrol edilerek yürütülür ve iş bitiminde uygulama ile ilgili raporun koruma bölge kuruluna iletilir. Koruma bölge kurulunca onaylanan uygulamalara ilgili belediyesince ruhsat verilir.

Kültür ve Tabiat Varlıklarına Koruma Yüksek Kurulu’nun aldığı 660 sayılı ilke kararı gereği, “Korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olarak tescil edilen ve tescil edilmesine ilişkin gerekli özellikleri taşımasına rağmen elde olmayan sebeplerle tescili yapılmamış ve/veya herhangi bir nedenle yitirilmiş olan yapının, gerek kültür varlığı niteliği, gerekse kültürel çevreye olan tarihsel katkıları açısından, eldeki mevcut belgelerden (yapı kalıntısı, rölöve, fotoğraf, her türlü özgün yazılı-sözlü, görsel arşiv belgesi vb.) yararlanmak suretiyle kendi parsellerinde daha önce bulunduğu yapı oturum alanında, eski cephe özelliğinde, aynı kitle ve gabaride, özgün plan şeması, malzeme ve yapım tekniği kullanılarak, kapsamlı restitüsyon etüdüne dayalı rekonstrüksiyon uygulaması” Yeniden yapım (rekonstrüksiyon) gerektiren uygulamaları tarif etmektedir. Yapıya ait rölöve, restorasyon ve restitüsyon projeleri, analiz raporları ile birlikte hazırlanarak ilgili belediyesince koruma bölge kurulu’na iletilir. Projesinde belirtilen uygulamalar müellif mimar tarafından kontrol edilerek yürütülür ve iş bitiminde uygulama ile ilgili raporun koruma bölge kuruluna iletilir. Koruma bölge kurulunca onaylanan uygulamalara ilgili belediyesince ruhsat verilir.

Yapılarda esaslı onarım, basit onarım ile onarılamayacak ciddi hasarların olduğu durumlarda tercih edilmeli, yapıda uygulanacak her türlü onarımın tahribat oluşturacağı unutulmadan yöntem geliştirilmesi gerekmektedir.

Onarım gerektiren her durum analitik rölöveler ile belgelenmeli, restitüsyon verileri ışığında üretilcek restorasyon projeleri belediye ve koruma bölge kurulu onayı ile yetkin şahıslar tarafından gerçekleştirilmelidir.

Rekonstrüksiyon (Yeniden yapım) uygulamalarında, yapıya ait bulunabilecek fotoğraf, belge, sözlü tarih araştırması titizlikle yapılmalı, herhangi bir veriye rastlanılamaması durumunda ise aynı dönemde yapılmış yapılara ait malzeme, eleman ve plan niteliklerinden faydalanılmalıdır.

Şekil 5.7 İzinsiz uygulamalar ile niteliğini yitiren yapılar

5.2.5 Sosyal ve Kültürel Sürdürülebilirlik

Çalışılan bölgede günümüzde sürdürülen yaşamın, bağlar bölgesine özgün sosyokültürel yapısını yansıttığı da gözlenmektedir. Çevrenin aynı karakterde yaşamaya devam etmesini sağlamak bölgede yürütülecek koruma stratejisinin temel prensiplerinden biri olmalıdır. Yaşanmaya başlanmış dönüşümün önünü kesmek ve sosyal ve kültürel sürdürülebilirliği sağlamak amacıyla, bölgedeki bağcılık kültürünün desteklenmesi önerilmektedir. Yerel yönetimlerin de katkısıyla desteklenecek bağcılık kültürü, gelişmekte olan Bergama turizmine büyük katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Şekil 5.8 Üzüm sıkmak ve yalak olarak kullanılan antik dönem lahitler

Özellikle UNESCO Dünya Kültür Mirası Listesine dahil edilmesi neticesinde oluşacak turist yapısı, bölgenin somut kültürel değerlerini ziyaret etmenin yanında, somut olmayan kültürel değerleri ve bölgenin yaşam tarzını özümsemek isteyen bir profile dönüşeceği öngörülmektedir. Bu bağlamda önerilen bağcılık kültürünün teşviki, ekonomik sürdürülebilirlik, beraberinde bölgenin korunmasını da beraberinde getireceği düşünülmektedir.

5.2.6 Yönetimsel ve Kurumsal Olarak Bölgenin Sürdürülebilirliği

Bölge hakkında bu zamana kadar hiçbir akademik çalışma yapılmamasında, “Çok Katmanlı Kültürel Peyzaj Alanı” olarak UNESCO Dünya Kültür Mirası Listesine giren fakat Yönetim Planında bahsedilmeyen ve planlamalarda yapılan hatalardan da anlaşılacağı üzere çalışma alanının en önemli sorunu bilinirlik. Bergama çeperinde bulunan bu kırsal yerleşime ait yapı stoğunun önemsenmesi gerekmektedir. Bu bağlamda öncelikle farkındalık yaratmak ve bölgenin Kent aksından algılanabilir olması için çalışmalar yapılması gerekmektedir.

Bölgedeki yapı sahipleri, konutlarının korunması için yararlanabilecekleri ulusal ve uluslararası fonlar ve krediler konusunda yeteri miktarda bilgilendirilmeli ve teşvik edilmelidir. Yapıların kullanıcılarına, koruma sürecinde bürokratik işlerde de destek olmak çok önemli bir olgudur.

Bilindiği üzere, Bergama Kentsel Sit Alanı konusunda İzmir II Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu yetkilidir ve kurumun çalışma alanı tüm İzmir ilçeleri ile Manisa ve yakın illeri de kapsamaktadır. Bu bağlamda, tescilli yapı sahiplerinin yaptıkları basit onarım taleplerinin cevaplanması yoğun kurul gündemi arasında uzun süre alabilmektedir. Söz konusu süre uzamaları yapılara yapılacak müdahalelerde yapı sahipleri tarafından sorun olarak algılanmakta ve kaçak tamirata-onarıma itmektedir. Bergama Belediyesi bünyesinde kurulacak Koruma Uygulama Denetleme Bürosu (KUDEB) söz konusu gecikmelerin önüne geçme konusunda ivedilikle hayata geçirilmesi gereken bir yapılanmadır.

Bergama Belediyesinin 2012-2013 ve 2013-2014 eğitim  ğretim dönemlerinde, Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Dokuz Eylül  niversitesi'nin Restorasyon anabilim dalı programlarıyla imzaladığı protokol neticesinde, Bergama Belediyesi ve adı geçen  niversiteler bilimsel bir çalışma ortaya koymuştur. Protokol kapsamında, ilgili restorasyon programı Yüksek Lisans  ğrencileri dersleri kapsamında, konutlarının projelerini yaptırma imkanı olmayan tescilli yapı sahibi kişilere Rölöve, Restorasyon ve Restitüsyon projeleri bila bedel hazırlanmıştır. Bu ve benzeri bilimsel saha çalışmaları organize ederek ve buna katılacak eğitim kurumlarının sayısını arttırarak tüm bağlarda korumaya dönük proje eksiğinin giderilmesi önerilmektedir. Bu bağlamda, Bergama Belediyesi, Kaymakamlık ve Kamu yararına çalışan dernek statüsünde olan Bergama'yı Sevenler Turizm Derneği gibi kurum ve STK'ların koordinasyonu ve katılımıyla proje hayata geçirilebilir.

BÖLÜM ALTI

SONUÇLAR

Cumhuriyet öncesi Bergama'ya gelmeye başlayan seyyahlar, daha sonrasında Akropol'de arkeolojik kazıya başlayan Alman Arkeoloji Enstitüsü, Bergamalıların sahip olduğu kültürel değerleri anlamalarını ülkenin geri kalanına göre daha çabuk olmasını sağlamıştır. Koruma kuramının çok eskiden beri bilindiği ve uygulandığı Bergama'da dahi, koruma ve sürdürülebilirlik tam anlamıyla sağlanamamıştır. Bu bağlamda, yasal düzenlemelerin tek başına yeterli olmadığı söylenebilir.

Çok geniş bir alanda birçok esere sahip olan ve ortaya koyduklarıyla her defasında araştırmacıları heyecanlandıran Bergama'da, Unesco Dünya Kültür Mirası ölçütlerinden; *“Dünyanın bir kültür bölgesinde veya bir dönemde mimarlık veya teknoloji, anıtsal sanatlar, kent planlama veya peyzaj tasarımı alanlarında önemli gelişmelere ilişkin insani değer alışverişlerine tanıklık etmesi”* maddesini karşılayan birçok arkeolojik ve erken dönem eserler korumada önceliği almış fakat maalesef sivil mimari örnekleri ikinci planda kalmıştır.

Bununla birlikte, görece daha uzakta olan ve nitelik bakımından kent merkezindeki örneklerden daha düşük nitelikli olan bağlar bölgesi araştırmacıların dikkatinden kaçmıştır.

Bölgenin envanterinin ivedilikle çıkarılması, ilgili tüm kurumlarla paylaşılması ve bölge için tehdit konumundaki ulaşım yollarının gözden geçirilmesi gerekmektedir. Bölgedeki acil müdahale gerektiren yapıların ele alınıp korumaya alınması önem arz etmektedir.

Bağlar bölgesini yapı özelinde ele almak koruma sürecini total bırakacaktır. Bölgedeki yapıların, bölgenin Sosyal ve Kültürel değerlerinin sürdürülebilirliği açısından çok daha fazla öneme sahip olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, yapıların korunması sırasında, hayvan çiftlikleri gibi bölgedeki bağcılık ve tarım faaliyetlerini sekteye uğratabilecek işlevler almış yapılara, bölgenin özgün karakterine uygun fonksiyonlar atamak uygun olacaktır. Yapılacak sözlü tarih araştırmalarının da,

bölgenin somut olmayan kültürel değerlerinin kayıt altına alınmasında ve gelecek kuşaklara aktarılmasındaki önemi yadsınamaz.

Bölgede düzenlenecek bağ bozumu şenlikleri, şarap tadım günleri, pekmez kaynatma festivalleri gibi birtakım turistik faaliyetler, bölgenin farkındalığını arttırıp, Bergama'nın en önemli Turizm sorunlarından biri olarak ifade edilen ve “günü birlik” olarak tabir edilen, kentte konaklamayan turistlerin kentte bir gece geçirmelerini sağlamaya yardımcı olacaktır. Yapı sahipleri, gösterilen korumacılık başarısının turistik ve ekonomik değer ile ilişkisinin bilincine vardıkları ölçüde, koruma sistemine katkıda bulunmaya devam edeceklerdir. Sistemin sürdürülebilir olması buna bağlıdır.

KAYNAKLAR

Ahunbay, Z., (2007). *Tarihi çevre koruma ve restorasyon*. İstanbul: YEM Yayınları.

Altertümer von Pergamon (1913), 29.Mayıs.2016, <http://digi.ub.uni-hiedelberg.de/diglit/cinze1913>).

Bayatlı, O., (1950). *Bergama tarihinde Krallık devri*. İstanbul: Anıl Basımevi.

Bayatlı, O., (1956). *Bergama tarihinde Türk İslam eserleri*. İstanbul: Anıl Basımevi.

Bayatlı, O., (1997). *Bergama'da yakın tarih olayları 18. ve 19. yüzyıl*. İzmir: Bergama Belediyesi Kültür Yayınları.

Bektaş, C. (1992). *Koruma onarım* (1. Baskı). İstanbul: YEM Yayınları.

Bergama Belediyesi, (1943). *Bergama şehri imar planı raporu 1943*. İzmir: Cemal İhsan Matbaası.

Bergama Kültür ve Sanat Vakfı (1993). Bergama Belleten 3, *Bergama imar prensipleri hakkında rapor, Bergama planı için arkeolojik esaslar* içinde 29-41, İzmir: Serdar Ofset.

Bergama Ticaret Odası (2015). 90. *Faaliyet raporu*. 25 Mayıs 2016 <http://www.berto.org.tr/berto/db/faaliyetraporu.pdf>.

Binan, U.D., Kaptı, M., Kırac, B. ve Arıoğlu, G.,(2004). *Bergama (İzmir) kentsel kültür varlıkları envanteri 2003.TÜBA Kültür Envanteri Dergisi* içinde 31-73, İstanbul: Graphis Matbaa.

Eldem, S. H. (1984). *Türk evi Osmanlı dönemi*. İstanbul: TAÇ Vakfı Yayınları.

Emekli, G., (2001). *Bergama'nın turizm coğrafyası ve turizmin sosyo – ekonomik etkileri*. İzmir: Bergama Belediyesi Kültür Yayınları.

Eriş, E., (1979). *Bergama uygarlık tarihi*. İzmir: Karınca Matbaacılık.

Eriş, B., (2003). *Bergama tarihinde inanç coğrafyası*. Bergama: Bergama Kültür ve Sanat Vakfı Yayınları.

Ersoy, B., (1989). *Bergama camii ve mescitleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Gazez, M. (2011). *Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyetine Bergama*. Bergama Ticaret Odası Kültür Yazıları No:2.

Google Maps (b.t.). *Bergama uydu fotoğrafları*. 12 Temmuz 2015, <http://maps.google.com>.

Güngör, İ., Bakan, H., Aksu, M., Kiremitçi, S., Göksu, A., ve Göçen, S. (2010). *Türkiye'de il olması uygun olan ilçelerin AHP yöntemiyle belirlenmesi*. Alanya İşletme Fakültesi Dergisi, http://alanyadergi.akdeniz.edu.tr/_dinamik/164/43.pdf.

Karcılı, H., (2009). *Bergama kentsel kültür varlığı envanteri bağlamında Bergama evi ve koruma yaklaşımı*. Yüksek Lisans Tezi, Mimarşinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.

Kuban, D., (1995). *Türk Hayat'lı evi*. İstanbul: Eren Yayıncılık.

Özbil, A., (2002), Sedat Hakkı Eldem's typological analysis of the turkish house as a tool for an operative design methodology. Yüksek Lisans Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Ankara.

Peker, F., (1992). *Cumhuriyet'in ilk yıllarında Bergama kazası'nın sosyal ve kültürel durumu*. İzmir: Bergama Belediyesi Kültür Yayınları.

Picón, C. ve Hemingway, S. (2016). *Pergamon and the Hellenistic Kingdoms of the Ancient World*. New York: Metropolitan Museum of Art.

Sargın, H. (2011). *Geleneksel konut dokularının sürdürülebilirliği: Bergama örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Sönmez, N., (1998). *Bergama evlerinin geleneksel ve batı etkili özellikleri*. İzmir: İzmir Basımevi.

Stewig, R. (1966). *İstanbul'da çıkmaz sokaklar ve gecekondu meselesi* (Çev: R. Turfan, M.Ş.Yazman). İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti İstanbul Enstitüsü Neşriyatı.

Şahin, B. (2013). *Bergama evleri*. İzmir. Berke Ofset Matbaacılık.